

ცა ახდენს თავის პიროვნულ თავისებურებათა პროექციას მიღებული მასალის ანალიზის საშუალებით ექსპ-ტატორი აგნებს ცპ-ის დაფარულ პიროვნულ თვისებებს. ამ მხრივ, რ. ტ. დიაგნოსტიკური მნიშვნელობისაა /იხ. თემატიკური აპერცეფციის ტესტი/.

რ. ტ-ის ანალოგიურ სურათებს, ე. ი. უფორმო ლაქებს, იყენებდნენ თავის შემოქმედებაში, რ-რც ფანტაზიის აღმძვრელ საშუალებას, ჯერ კიდევ ლეონარდო და ვინჩი, ბოტიჩელი, იუსტინიუს კერნერი /1857/ ; რ-რც პიროვნების კვლევის ტესტი, პირველად გამოიყენეს ა. ბინემ და ჰენრიმ, შემდეგ ამერიკელმა მკვლევარებმა ე. ყირპარტიკმა, გ. უიპლიმ, ფ. ბარტლემმა, ინგლისელმა ფს-გმა კ. პარსონმა /Parson/. პ. რორშახის წინამორბედად შეიძლება ჩაითვალოს აგრეთვე რუსი ფს-გი თ. რიბაკოვი, რ-აც თავის შრომაში - „პიროვნების ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიური კვლევის ატლასი“ შეიტანა ლაქა, რ-რც პიროვნების შესწავლის ტესტი.

რორშახის დამსახურება ისაა, რომ მან ლაქის ტესტი, რ-რც პიროვნების კვლევის მეთოდი, მეცნიერულ სიმაღლეზე აიყვანა, კლასიკური სახე მისცა და მეცნიერებაში საყოველთაო აღიარება მოუპოვა.

როტაციის აპარატი - ხელსაწყო /კ. მარბე/, რ-ის საშუალებითაც შეისწავლიან ფერთა შერევის მოვლენებს. წარმოადგენს სწრაფად მოძრავ დისკოს, რომელზეც ფერები დაკრულია სექტორების სახით. დისკოს სწრაფი ბრუნვა იძლევა ფერთა შერევის მოვლენებს.

ს

საგანწყობო ცდა - იხ. განწყობის კვლევის მეთოდი

სადიზმი - ფრანგი მწერლის მარკიზ დე სადის გვარის მიხედვით. ტერ. შემოღებულია რ. კრაფტ-ეზინგის მიერ. წარმოადგენს პერვერსიის ერთ-ერთ სახეს: სექსუალური გრძნობების დაკმაყოფილება მიიღწევა მხოლოდ მეორე მხარისათვის /პარტნიორისთვის/ ფიზიკური ტკივილის, ტანჯვის მიყენების პირობებში. ამიტომ სადისტური ანომალიით შეპყრობილი სუბ. /სადისტი/ თავის პარტნიორს ფიზ. ტკივილს აყენებს. ენათესავენა მაზოხიზმს. ორივე შემთხვევაში ავტორიტეტის დაკმაყოფილების აუცილებელ პირობად ფიზ. წამება წარმოადგენს. მაგრამ მათ შორის არსებითი განსხვავებაც არსებობს: სადისტი სხვას აყენებს ტანჯვას, მაზოხისტი ფიზ-რად თვითონ უნდა იტანჯებოდეს. პირველი ანომალია აქტიურ ფორმად ითვლება, ! მეორე - მაზოხიზმი - პასიურ ფორმად. ამიტომ ამ ორი ანომალიის იდენტურ მოვლენად მიჩნევა და ამ ცნებებს ურთიერთის სინონიმად აღიარება, ფსიქიატრ კურტ სურის აზრით, არ არის მართებული.

|გადატანითი მნ-ით|ს-ტს უწოდებენ მოძალადეს, ვინც თავისი მო

ქმედებით სხვას აყენებს ტანჯვას, არაფრად აგდებს სხვის უბედურე -
ბას, ოღონდ საკუთარ მიზანს მიაღწიოს და საკუთარი მოთხოვნილება
დაიკმაყოფილოს. ზ. ფროიდი პირველად ფიქრობდა, რომ ს-ს საფუძვე-
ლი ნაადრევ ბ-ვობაში ეყრება, ბ-ვის განვითარების ე. წ. „პრეგენიტა-
ლურ ფაზაში“, მაშინ როცა, მისი აზრით, პირველად იღვიძებს „და-
პყრობის“ სურვილი. შემდეგ პერიოდში ფროიდი ს-ს „სიკვდილისადმი
ლტოლვის“. ტენდენციას უკავშირებდა.

საგსე დროის კანონი — იხ. დროის აღქმა.

საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვა — რუს. — опрос общественно-

го мнения გერმ. | Meinungsforschung | ინგლ. Public opinion research — სოცია-
ლურ-გოგონის კვლევის საგანია. შეისწავლის ცხოვრების რაიმე საჭირობოტო
საკითხის ირგვლივ არსებულ საზოგადოებრივ აზრს, შეხედულებებს, აზრ-
თა და შეხედულებათა თუ რ-ელ მიმდინარეობას მოსახლეობის რა რაო -
დენობა უჭერს მხარს. ს. ა. გ-ს საფუძველად უდევს იდეა, დარწმუნებუ-
ლობა, რომ სოციალიზმი გაბატონებული მოთხოვნის მიმართულებით მი-
დის და მას განხორციელების ყველაზე მეტი შანსი აქვს. ს. ა. გ. მოვ-
ლენათა პრაქტიკული მიზანს ემსახურება. | დიდად არ
არის გავრცელებული დასავლეთის ქვეყნებში / ამერიკა, დას. ევროპა / . მი-
სი კვლევის ფარგლებში საკითხთა ორი დიდი წრე შედის: 1. ბაზარი,
მისი კონიუნქტურა და ყველაფერი, რაც მას ეხება. ამას „ბაზრის გამო-
კვლევას“ უწოდებენ; 2. სხვა საზოგადოებრივ მოვლენას, რიც ბაზრის
საკითხში არ შედის უწოდებენ „საზოგადოებრივი შეხედულების გამო-
კითხვას“. თვით სიტყვა „შეხედულება“ მრავალმნიშვნელოვანია, ის შე-
იძლება ეხებოდეს ფაქტებს, მოქმედებებს, მოვლენებს, რ-თაც საზოგა-
დოებრივ შეხედულებასთან არაფერი საერთო არა აქვთ. იყენებენ აგრე-
თვე მეცნ-ში პრაქტიკული მიზნებისათვის, ამიტომ ს. ა. გ-ის სინონი -
მად გავრცელდა აგრეთვე გამოთქმა „დემოსკოპია“ / ბერძ. demos — ხალ-
ხი /, ან კიდევ გერმ. | Umfragesforschung — გამოკითხვითი გამოკვლევა, ინ-
გლ. | survey research, ს. ა. გ დიდ როლს თამაშობს სახელმწიფოებრივ
პირთა არჩევნებში / მაგ., პრეზიდენტის არჩევნებში / . ს. ა. გ-მ ფართო
ხასიათი მიიღო 30-იანი წლებიდან, მას შემდეგ, რაც გ. გალუპმა / 1936, ამე-
რიკა / თვალსაჩინო გახდა, რომ გამოკითხვის სისწორე და სიმელოზა და-
მოკიდებულია არა გამოსაკითხავ პირთა დიდ რიცხვზე / რამდენიმე მილი-
ონი /, არამედ პატარა რიცხვზე / ერთი ათასიდან ორ-სამ ათასამდე /, მა-
გრამ შერჩეულზე, საზოგადოების „მინიატურული მოდელის“ მსგავსად შე-
დგენილზე. გამოსაკითხავი ჯგუფი უნდა იყოს „რეპრეზენტატიური“, მი-
სი წევრების წყობა უნდა შეესაბამებოდეს საზოგადოების ფაქტობრივ სტრუქ-
ტურას, უნდა გამოხატავდეს მთელ პოპულაციას.

კვლევის მეთოდად მიღებულია ზუსტი მეთოდოლოგია და ტექნიკა: 1. გამოკითხვა ანკეტის /კითხვარის/ მეთოდით; 2. ზეპირი გამოკითხვა /ინტერვიუ/; 3. ექსპრეს-კითხვარის გართულება და გამარტივება და ინფორმაციის შედგენა მიზნის მიხედვით, უნდა იქნას დაცული ექსპრეს-კითხვარის მოთხოვნები: შთაგონების აცილება, „უცოდინარობის წესი“ და სხვა; 4. პროექციის ტესტი, 5. სტატისტიკა — მიღებული შედეგი ციფრებით უნდა შეფასდეს და აღირიცხოს.

| ს. ა. გ. ის ინსტიტუტები არსებობს ამერიკაში, გერმანიაში და სხვაგან.

საინჟინრო ფსიქოლოგია — გამოყენებითი ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი დარგია. წარმოიშვა მეოცე საუკუნეში, მანქანური წარმოების განვითარებასთან დაკავშირებით. დღეს მანქანაზე მუშაობა არ წარმოადგენს მხოლოდ ფიზიკურ მუშაობას, რაც ეს წინათ იყო. თანამედროვე განვითარებული წარმოების პირობებში რთული აგებულების მანქანამ შეცვალა ადამიანის შრომა. მანქანის მართვა ადამიანს აძლევს მოთხოვნას, პირველ რიგში, მაღალ ინტელექტს. ს. ფ. ის მიზანია შეისწავლოს ის ობიექტური კანონზომიერებანი ადამიანისა და მანქანის ურთიერთობაში, რებიც უზრუნველყოფენ მანქანის მართვის ოპტიმალურ პირობებს და შრომის ნაყოფიერების ზრდას. ამიტომ ს. ფ. თავის კვლევა-ძიებას იქითკენ მიმართავს, რომ დაამყაროს შესატყვისობა შრომის ორ კომპონენტს: მანქანასა და მის მმართველ ოპერატორ ადამიანს შორის.

სამედიცინო ფსიქოლოგია — ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი დარგია. შეისწავლის საკითხებს, რებიც მნიშვნელოვანი და ღირებულია, რაც მედიცინის, ისე ფსიქოლოგიის მთელი რიგი პრაქტიკული და თეორიული ამოცანის გადაჭრისათვის. ს. ფ. ში რამდენიმე განშტოება გამოიყო: პათოფსიქოლოგია, ნეიროფსიქოლოგია, ე. წ. ფსიქოლოგიური გენეტიკა, რიც სხვადასხვა ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიური მოვლენების შემკვიდრობით ფაქტორებს იკვლევს და საკუთრივ ს. ფ. რიც შეისწავლის ფსიქოლოგიური ფაქტორის როლს ამა თუ იმ ფსიქოგენური და სომატური დაავადების აღმოცენებასა და მიმდინარეობაში. საკუთრივ სამედიცინო ფსიქოლოგიის კვლევის სფეროში შემოდის აგრეთვე კლინიკური ფსიქოლოგიის /ფსიქოთერაპია, ფსიქოანალიზი/, ფსიქოფარმაკოლოგიისა და სამედიცინო დეონტოლოგიის საკითხები.

სამთვარეო /მთვარეულობა ანუ ლუნატიზმი — ლათ. luna — მთვარე/ — სომნამბულიზმის ერთ-ერთი სახე: მძინარე ადამიანი დგება, იცვამს, დადის, აძვრება მაღალ ხეზე, სახლის სახურავზე, ასრულებს რთულ მოქმედებებს გაუღვიძებლად, შემდეგ კვლავ წვეება და აგრძელებს ძილს. მეორე დღეს ამ მოქმედებიდან არაფერი ახსოვს. ს. თან სდევს ეპილეფსიურ დაავადებას, სხვადასხვა ნევროზებს. ს. ს. უწოდებენ აგრეთვე ენოკტამბულიზმს. /იხ. /.

სანგვინიკური ტემპერამენტი /ლათ. *sanguis* – სისხლი, ძალა/– ჰიპოკრატეს მიერ დადგენილი ტემპერამენტის ოთხი ტიპიდან ერთ-ერთი, რაც, ჰიპოკრატეს აზრით, წარმოშობს სისხლის სიჭარბე ორგანიზმში. სხვა| სითხეებთან /ლორწო, შავი ნალგელი, ყვითელი ნალგელი/ შედარებით, სისხლი უფრო მეტი რაოდენობითაა მოცემული ორგანიზმში. ს. ტის ქარაქტეროლოგიური ნიშნებია: მიდრეკილება დადებითი ემოციისაკენ, მხიარული სულიერი განწყობილება, კონტაქტურობა, ოპტიმიზმი, იმედინაობა, ყოველთვის კარგის მოლოდინი, გულკეთილობა, კაცთმოყვარეობა, ადვილი | აგზნება და ასევე ადვილი დამშვიდება. ე. კრეჩმერის მიერ დადგენილ ტიპებში, უფრო პიკნიკური კონსტიტუციის ტიპს შეესატყვისება. ი. პავლოვის კლასიფიკაციით კი – ძლიერი, ძვრადი, გაწონასწორებული ნ. | სის ტპს.

სანტიმენტალობა /ფრანგ. *sentiment* – გრძნობა/ – გრძნობით გამსჭვალვა, გრძნობის გაბატონება გონებასა და ნებაზე.

სანტიმენტალური 1. ეწოდება პიროვნებას, რაც გარემოსთან დამოკიდებულებაში გადამეტებულ გრძნობებს ავლენს, თავის ქცევებში უპირატესად გრძნობით ხელმძღვანელობს. 2. ს.ს უწოდებენ რაიმე ნაწარმოებს, თხზულებას, თუ მასში აღწერილ მოვლენათა შეფასება უმეტესად გრძნობის პოზიციიდან ხდება. მაგ., სანტიმენტალური რომანი, მოთხრობა ან ლექსი.

საორიენტაციო რეაქცია ანუ რეფლექსი – ორგანიზმის პირველადი მოძრაობითი რეაქცია რაიმე ახალი, უცნობი გამღიზიანებლის საპასუხოდ. მაგ., მობრუნება გამღიზიანებლისაკენ მთელი ტანით ან თავით, თვალების გადაართობა, დაკვირვებული მზერა, სახის გაოცებული გამოხედვები; | ცხოველებში – გარინდება ყურების აცქვეტა, დადარაჯებული პოზა და სხვა. აგრეთვე სისხლის მიმოქცევის, სუნთქვის და სხვა ვეგეტატიური ცვლილებები. ეს მოძრაობები სუბის შინაგანი მომართვის გარეგანი გამოსახულებაა, რის მიზანია გაარკვიოს, /ე. ი. ორიენტირება მოახდინოს/, თუ რა არის ის გამღიზიანებელი, რაც ახლა შემოიჭრა სიტუაციაში.

გამოჩენილმა რუსმა ფიზიოლოგმა ი. პავლოვმა ამ რეაქციას საორიენტაციო ანუ „რა არის“ რეფლექსი უწოდა. მისი აზრით, ის თანდაყოლილი უპირობო რეფლექსიაა, რის საფუძველზე შეიძლება პირობითი რეფლექსის განმტკიცება. ხოლო აღ-ნში ის მოვლენათა ანალიზისა და შემეცნებითი ძიების საფუძველია.

სასამართლო ფსიქოლოგია – გამოყენებითი ფს-გიის ერთ-ერთი დარგო მისი მთავარი დამაარსებელთაგანია ვ. შტერნი და კ. მარბე. ს. ფ. ფართოდ იყენებს სასამართლოს გამოცდილებას და კრიმინალური ფს-

გვის მონაცემებს. გარდა კრიზინალური დანაშაულისა, რაც ძირითადად კრიმ. ფს-გია იკვლევს, ს. ფ. შეისწავლის მოქალაქეობრივი უფლებების დარღვევასთან დაკავშირებულ საკითხებს: დანაშაულის, მოტივაციას, მოქმედ პირთა შეურაცხადობას, ჩვენებათა სისწორეს, ბ-ვის ჩვენებისადმი ნდობას და სხვა ამისათვის ს. ფ. იყენებს ექსპ. ფს-გიურ მეთოდებს, ასოციაციის კვლევის მეთოდს, რეაქციის ტესტებს და ე. წ. „ჩვენების ფს-გის“ მონაცემებს.

საქმე- იხ. ქცევის ექსტროგენური ფორმა.

სევდა- უსიამოვნო გრძნობით აღბეჭდილი მდგომარეობა: დამახ. დაწვეული სულიერი განწყობილება, ცუდ გუნებაზე ყოფნა, დაქვეითებული მიზანსწრაფვა, შეზღუდული სურვილები, მოწყენა, უხალისობა, უმოქმედობა ს. შეიძლება იყოს უსაგნო, გაურკვეველი წარმოშობისა უსაგნო ს. შინაგანი ფაქტორებითაა განსაზღვრული/ სუბ-ტის პიროვნული თვისებებით, ტემპერამენტის თავისებურებებით, ორგანიზმის რაიმე ფიზიოლ. ფუნქციის დარღვევით/, ს. შეიძლება აგრეთვე გარკვეული გარეპირობებით იყოს გამოწვეული, მაგ: იმედის გაცრუებით, მეგობრის ღალატით, ახლობლის დაკარგვით და სხვა. ს-ით გამოწვეული სულიერი განწყობილება მერყევის, ცვალებადი. შემჩნეულია, რომ სევდისმაგვარ წუხილს არც ცხოველთა სამყაროა სავსებით მოკლებული, მაგ., ძაღლის მოწყენა პატრონის დაკარგვის გამო, მის მიერ საჭმლის უარყოფა და სხვა.

სეკრეცია /ლათ. *secretio* - გამოყოფა/ - ორგანიზმის ჯირკვლების და სხვა ორგანოების მიერ პროდუქტების გამოყოფა, რ-თაგან ზოგი, მაგ., ოფლი და შარდი გამოიყოფა გარეთ, რ-რც ორგანიზმისათვის ზედმეტი ნივთიერება, ზოგი კი, რ-რც ნერწყვი და კუჭის წვენი, გამოიყოფა ორგანიზმში, რ-რც საჭმლის მონელებისათვის საჭირო პროდუქტი. ამათ-გან განსხვავდება ე. წ. შინაგანი სეკრეციის ანუ ენდოკრინული ჯირკვლების პროდუქცია, რ-იც უშუალოდ სისხლში გადადის და აწესრიგებს ორგანიზმის სასიცოცხლო პროცესებს: ნივთიერებათა ცვლას, ორგანიზმის ფსიქო-ფიზ. განვითარებას. | თანამედროვე ფიზიოლ-სა და ფს-გიაში ენდოკრინული ჯირკვლების მოქმედებას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ.

სეკუნდარული მოვლენები /ლათ. *secunda* - მეორე/ - ტერ. შე-მოტანილია ზ. ფროიდის მიერ. გულისხმობს ისეთ ქცევას, აზროვნებას ან ემოციურ განცდებს, რ-იც აზროვნებით ნაკარნახევ და რეალობის შესა-ტყვისად მოტივირებულ შინაარსებს შეიცავენ, საპირ. პრაიმარული მოვლენები /იხ. /.

სენსიბილობა /ლათ. *sensus* - მგრძნობელობა/ --ზოგა მნიშვ. ორგანიზმის მგრძნობელობა გაღიზიანებისადმი, ფს-გიაში - შეგრძნების უნარი.

ფიზიოლოგიაში – აფერენტული ნეირონების გალიზიანებადობის უნარი /იხ. აგზნებადობა/.

სენსიბილიზაცია – მგრძობელობის მომატება – ნა სის მაღალი მგრძობელობის მდგომარეობაში გადასვლა (გალიზიანების ზღურბლი ეცემა, გალიზიანება ჩვეულებრივზე მეტი სიძლიერის რეაქციას იწვევს).

სენსიბილობის დარღვევები – ასეთია ყველა სახის ანესთეზია, ჰიპოპოდია ჰიპერესთეზია, ანალგეზია, ჰიპოპოდია ჰიპერალგეზია, ჰიპოპოდია ჰიპერგეზია /იხ. /.

სენსიტივური ტიპი /ფრანგ. sensitive გრძობადი – შეგრძნების უნარიანი /– აწეული მგრძობელობის მქონე ადამიანები კრემერის მიხედვით დამახ: გადაჭარბებული გრძობადი ასთენიური რეაქციები, თავის თავში დაურწმუნებლობა, მცირე მიზეზის გამო დიდი ნაწყენობის გამომჟღავნება, სტიპის სუბიგულისხმობს, რომ მის გარშემო მომხდარ ყოველ უარყოფით მოვლენას მასთან აქვს დამოკიდებულება, რომ ის მის გამო მოხდა, ასეთი „დამოკიდებულების“ განცდას იწვევს გარემოს საგნებით ნეიტრალური მოვლენებიც კი. სტიპის არანორმალურად აწეული მგრძობელობა და სათანადო რეაქციები ხშირად ჰიპერესთეზიის გამო მწვევი საფუძველი ხდება.

სენსორიუმი – მგრძობელობის სფერო, გრძობის ორგანოების ერთობლიობა.

სენსორული აფაზია – იხ. აფაზია

სენსორული რეაქცია – იხ. რეაქცია

სენსორული ყურადღება – იხ. ყურადღება

სენსუალიზმი /ლათ. sensus – გრძობა, შეგრძნება /– ფილოსოფიური შეხედულება, რომლის მიხედვითაც ყოველი ჭეშმარიტი შემეცნება მხოლოდ გრძობადი აღქმის გზით მიიღწევა. ეს ძველი ფილოსოფიური /ეპიკურეელები და კირენიკელები / და სქოლასტიკიდან /თომას აკვინელი / მომდინარეობდა ახალ ფილოსოფიაში განაახლა ჯონ ლოკმა. წარმომადგენლები არიან და იუმი, ე. კონდილიაკი და სხვები. ფსიქიაში ს. გულისხმობს, რომ ადამიანი დაბადებით „სუფთა დაფა“ *Tabula rasa* ჯონ ლოკი; რომ სულის ყოველი შინაარსი, შინაგანი ან გარეგანი, გალიზიანებით გამოწვეული შეგრძნებებისა და აღქმის საფუძველზე წარმოიშობა და სულიერი ცხოვრება მთლიანად ასეთი შინაარსებისაგან შედგება. საპირა ინტელექტუალიზმი, რაციონალიზმი /იხ. /.

სერვილიზმი /ლათ. servilis – მონური /– მონური დამოკიდებულება, სრული მორჩილება, უსიტყვო დაქვემდებარება.

სიახლოვის ანუ მეზობლობის ფაქტორი – იხ. გეშტალტის ფაქტორები, ასოციაციის კანონები.

სიგნალი /ლათ. signum – ნიშანი/ – პირობითი ნიშანი; სინათლე /სასიგნალო შექმურები/, ბგერა /ზარის ხმა, საყვირის ხმა/, წარწერა /სადექ! სასიგნალოა! / სასიგნალო დროშები და სხვა.

ს. ამახვილებს ჩვენს ყურადღებას გარკვეული მიმართულებით, გვაფრთხილებს, რომ ავიცილოთ მოსალოდნელი საშიშროება, გვაწვდის რაიმე ინფორმაციას, გვიწვევს სამოქმედოდ დაუყოვნებლივ მაგა, როცა ზღვაში აგარის შედგენად იძირება გემი, ეთერში იგზავნება გაჭირვების ს. ამ სიგნალზე გემები დაუყოვნებლივ გაემართებიან საშველად.

სიდიდის კონტრასტის ილუზია – ოპტიკურ-გეომეტრიული ილუზიის ერთ-ერთი სახეა ტიპურ მაგალითს წარმოადგენს ებინგჰაუზის ილუზია: ერთი და იმავე სიმიდის წრე, დიდ წრეებს შორის მოქცეული, უფრო პატარა გვეჩვენება, ვიდრე მაშინ, როცა იგი პატარა წრეების გარემოცვაშია მოქცეული.

სივრცეში მეზობლობის კანონი – იხ. ასოციაციის კანონები, გემტალტის ფაქტორები.

სივრცის აღქმა – საგნობრივი შინაარსის აღქმის ფსიქიური ანალიზი, გარდა ცალკე შეგრძნებისა, კიდევ სხვა ფაქტებსაც გვიდასტურებს. მაგა, ფორთოხლის აღქმაში არა მარტო ფერს, გემოს, სუნს, სირბილეს, სიმქისეს ვამჩნევთ, არამედ იმასაც, რომ ამ საგანს სივრცეში გარკვეული ადგილი უჭირავს, გარკვეული ფორმა აქვს, განსაზღვრული სიდიდისაა, რომ მას განსაზღვრულ მანძილზე ვჭვრეტთ – ჩვენგან მარცხნივ ან მარჯვნივ, ზევით ან ქვევით და სხვა. უბრალო დაკვირვებაც გვარწმუნებს, რომ ყოველ საგანს გარკვეულ სივრცით მიმართებაში ადგილქვამთ, და მუშასადადამე, გარდა საგნის აღქმისა სივრცესაც განვიცდით. სხვანაირად ყოველი კონკრეტული საგნის აღქმასთან ერთად სივრცის აღქმაც არის მოცემული, სივრცის დასრულებული აღქმა, კონკრეტული საგნის აღქმისაგან განსხვავებით, ინტერსენსორული აღქმა, ე. ი. თვითონ სივრცის აღქმისათვის არ არსებობს რაიმე ერთი სპეციალური ორგანო. ისე, როგოც მაგა, ფერისათვის – თვალი, ბგერისათვის ყური, ყნოსვისათვის ცხვირი და სხვა. სივრცის დასრულებული აღქმა სხვადასხვა ორგანოების თანამშრომლობის საფუძველზე მუშავდება, სახელობრ, მხედველობის, შეხების, და კუნთური შეგრძნებების ერთი-მეორესთან დაკავშირების შედეგად.

თუ როგორ იქმნება ს. ა, ამის შესახებ არსებობს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო თეორია – ნატივიზმი და გენეტიზმი /იხ. /.

სიზმარი – ძილის /აუცილებელი/ თანამგზავრი. ძილის ცნობიერების დინამიკური გამოხატულება გარკვეული ფსიქიური სიუჟეტის სახით. შეიცავს სუბის მიერ ნანახ, გაგონილ ან სხვა სახით აღქმული და გან-

ცდილი მოვლენის შინაარსს გადაუშავებულს სიზმრის ცნობიერებაში. რ-რც წესი, ს. თავს იჩენს „სწრაფი ძილის ფაზაში“.

შემჩნეულია, რომ ს-ის მიმდინარეობა ელვისებურად ხანმოკლეა. ამის დასადასტურებლად ჩვეულებრივ მოჰყავთ Maury-ს შემდეგი შემთხვევა: მან ნახა ს., რომ საფრანგეთის რევოლუც. ტრიბუნალმა ის გაასამართლა და სიკვდილი მიუსაჯა. იგი აჰყავთ ეშაფოტზე, აღებინებენ თავს და კისერზე დანა ეცემა. ამ დროს ელვიძება და ხედავს, რომ კისერზე რაღაც სპგანი დასცემია /მოტანილია და უზნაძის სახელმძღვანელოდან/. რაიმე საგნის სიუჟეტი წლების მოვლენებს იტევს აქედან დაასკვნიან, რომ დროის და ადგილის განცდა ს-ში მათ რეალურ განცდისთან ადეკვატური არ უნდა იყოს. განცდის თვალსაზრისით, ს-ს თან ახლავს დარწმუნებულობა მის რეალობაში, თუმცა იგი ფაქტობრივად რეალობას სავსებით მოწყვეტილია ს-ში, ისე რ-რც ბ-ვის „ილუზიის თამაშში“ ყველაფერი ყველაფრად შეიძლება გარდაიქმნას. მაგა, უსულო საგანი – სულიერად, პატარა – დიდად, მახინჯი – ლამაზად და სხვა. მოვლენათა მიმდინარეობა ალოგიკურია, თვითნებური, საგნები დამახინჯებულია, მათ შეუძლიათ დაკარგონ თავიანთი თვისებები: ტკბილი შექარი შეიძლება მწარედ მოგვეჩვენოს და სხვა. ს-ში ფანტაზია სრულებით შეუზღუდველია, იგი ავტონომიურად, თავისუფალი ასოციაციის პრინციპით მუშაობს, ის ოცნების მსგავსია. კრიტიკის უნარი დაკარგულია, ყველაფერს, რასაც ხედავ, რეალობად მიიჩნევ. ლოგიკური აზროვნება და ნებელობითი აქტიურობა ს-ის ცნობიერებისათვის უცხოა. აქტიურად მხოლოდ გრძნობები განიცდება. ს-ში კაცი განიცდის შიშს, სიხარულს, იგი წუხს, იტანჯება და სხვა. ამის საბუთი ის გამომხატველი მოძრაობებია, რ-თა დადასტურება გაღვიძების შემდეგ ხდება. ასეთია მაგა, გულისა და მაჯის აჩქარებული ცემა, ოფლი, სიხარულის განცდა გაღვიძებისას, როცა აცნობიერებ, რომ ახლახან განცდილი კოშმარი ს. ყოფილა და არა სინამდვილე. მიუხედავად ყოველივე ამისა, ს. მაინც ერთ ძაფს მიჰყვება და მისი ყოველი მომენტი საერთო ქარგას თანამიმდევრულად ექსოვება, ერთი აზრის შემცველ მთლიან სიუჟეტად იქმნება.

აღქმის რომელობის თვალსაზრისით ყველაზე უბშირესია ს-ში მხედველობით მიღებული შეგრძნებები, მცირე ნაწილი სმენისა და სხვა სახის მოდალობები. მოდის, ს-ის მასალა წარმოდგენებისაგან შედგება. ს-ის სიჭარბე და შთამბეჭდავი ხასიათი დამახ. სიჭაბუკის ასაკისათვის და საზოგადოდ მეოცნებე და სენსიბილური ადონისათვის. ონტოგენეზური თვალსაზრისით, ს. ბ-ში 2-3 წლის ასაკში შეიმჩნევა: ძილში ტირილი, წამოძახილი /pavor nocturnus/ ვარაუდობენ, რომ რთული ორგანიზმის ცხოველებში ს. სავსებით აღკვეთილი არ უნდა იყოს, ამის მაჩვენებე-

ლია ძაღლის ყეფა ძილში.

სიზმრის თეორიები — ძველ დროში ს-ს უყურებდნენ რ-რც ბედის წინასწარ მაუწყებელს, უკავშირებდნენ ციურ მნათობთა მოძრაობას და წინასწარმეტყველების საფუძვლად იყენებდნენ. სიზმრის ახსნა სიბრძნისა და ვარსკვლავთმრიცხველობის საქმედ ითვლებოდა. საბუნებისმეტყველო მეცნ-ბათა განვითარების ეპოქიდან /მე-19 ს./ ს. მეცნ-ერული განხილვის საგანი ხდება ს-ს შეხედეს, რ-რც ბუნებრივ-ფიზიოლ. მოვლენას. იგი გაგებულა რ-რც რეაქცია, ან დღისით, ღვიძილში მიღებული ძლიერი შთაბეჭდილების დანალექზე, ან თვით ძილის პერიოდში მიღებულ შინაგან ან გარეგან გაღიზიანებაზე. მაგ., ს. მდინარეში დგახარ და თევზს იჭერა. ახსნა: საბანი გქონდა გადახდილი და ფეხებზე გციოდა.

ზ. ფროიდი წამოაყენა ს-ის ახსნის ფს-გიური თეორია. მისი აზრით, ს-ს სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. ის ასახავს სუბ-ის დაუკმაყოფილებელ ლიბიდოზურ ლტოლვა-სურვილებს და ესწრაფის ს-ში მათ რეალიზაციას. ეს დაუკმაყოფილებელი არაცნობიერად ქცეული ლტოლვა-სურვილის შინაარსი, რ-ლის შესახებ სუბ-ტმა არაფერი იცის, არის ის ენერგეტიკული წყარო, რ-იც ს-ის დინამიკას არეგულირებს: |დაკმაყოფილების სიმბოლურ პირობას უქმნის მას /იხ. ს-ის ლატენტური შინაარსები/. ეს დაკმაყოფილება, მართალია, ილუზორულია, მაგრამ, რადგან სხვანაირი დაკმაყოფილების საშუალება არ არსებობს, ამიტომ ეს ილუზორული დაკმაყოფილება რეალური დაკმაყოფილების ძალას იძენს. ფროიდის თეორიის თანახმად თუ ს-ში დაკმაყოფილება მიღწეულ იქნა—ძილი გრძელდება. თუ ვერ ან არ იქნა დაკმაყოფილებული, მაშინ ს. წყდება, ძილი ირღვევა და სუბ. იღვიძებს. ამ აზრით ს. ძილის დაცვის მექანიზმს წარმოადგენს.

ფროიდის მოწაფეების აზრით /ა. ადლერი, კ. იუნგი/ ს. არაცნობიერი სიტუაციის თვითგამოსახვაა. კ. იუნგი ფიქრობს, რომ ს. არის სუბ-ის მომავალი მიღწევების ანტიციპაცია, მათი წინასწარი კომბინაცია არაცნობიერში.

და უზნაძე თავის თეორიას „შუალობის პოსტულატზე“ აგებს /იხ. „შუალობის პოსტულატი“/. მისი აზრით აღ-ნის ყოველი მოქმედება სიზმარში თუ ღვიძილში მთლიანი პიროვნებითაა გაშუალებული. სიზმრის სიუჟეტს ქმნის გარკვეული „ფიქსირებული განწყობით“ მოდიფიცირებული მთლიანი სუბ. სიზმრის შინაარსი — „ფიქსირებული განწყობის“ საფუძველზე წარმოიქმნება და მთლიანი სუბ-ტის მოქმედებით არის განსაზღვრული. სიზმარი „გაურეალიზებელი ფიქსირებული განწყობის რეალიზაციას ემსახურება“.

სიზმრის ლატენტური შინაარსები /გერმ. Latente Traumgedanken/ — ზ. ფროიდის მიერ შემოტანილი ტერა ფსიქოანალიზში. ამ თეორიის მიხედვით, განდევნილი წარმოდგენები, არაცნობიერი შინაარსები /დაფა-

| რული აზრები, სურვილები, შიშები/, რებიც წარმოდგენის სახით, არა -
ცნობიერად აგრძელებენ არსებობას, მუდამ ისწრაფვიან დაუბრუნდნენ
ცნობიერებას. სწორედ ამათ უწოდებს ფროიდი „ს. ლ. შ-ს“. ძილის პი-
რობებში, როდესაც ცნობიერების კონტროლი მოდუნებულია ს. ლ. შ. იჭ-
რება სიზმარში, მაგრამ თავისი თავდაპირველი შინაარსით, „პრიმარუ-
ლი მოვლენები“-ს სახით, მათი ჩართვა, /მანიფესტირება/ სიზმარში, სი-
ზმრის განცდისათვისაც მიუღებელია: სიზმრის ცნობიერება მათ წინ-
| ააღმდეგობას უწევს იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს მათი ჩართვა სიზ-
მრის შინაარსში, საჭიროა მათი დამუშავება, გარდაქმნა „ზე-მე“ - სთ-
ვის მისაღებ სახედ, ამას აკეთებს ე. წ. „დაცვითი მექანიზმის“ ტექნიკა:
შეკუმშვა, „გადანაცვლება“, „სუბსტიტუცია“, „პროექცია“ და სხვა /იხ./

სიკვდილისადმი ლტოლვა /გერმ. Todestrieb/- ზ. ფროიდის მოძღვ-
რებაში: საპირისპიროა ცნებისა „სიცოცხლისადმი მისწრაფება“. ფროი-
დის აზრით, ს. ლ-ში იგულისხმება სიცოცხლის საწინააღმდეგოდ მიმარ-
თული მისწრაფება, რაც ვლინდება აგრესიულობაში, ნგრევისადმი მიმა-
რთულ სადისტურ ტენდენციებში და მოქმედებებში ყოველი სიძულვილი
მიმართული, რ-რც სხვისადმი, ისე-თავისი თავისადმი ს. ლ-ის გამოვ-
ლინებაა. „სიცოცხლისადმი მისწრაფება“ აშენებს სიცოცხლეს, ს. ლ. ან-
გრევის, სპობს სიცოცხლეს.

სიმბოლიკა — ზოგ. მნიშვ. აზრის /ცნების, იდეის/ და გრძნობების
სიმბოლოებით გამოხატვა: ფსიქოანალიზში — გარკვეული ლიბიდოზური
წარმოდგენების შენაცვლება „დაცვითი მექანიზმებით“ /იხ. სიმბოლო,
დაცვითი მექანიზმები/.

სიმბოლო /ბერძ. symbolon პირობითი ნიშანი/ — რაიმე იდეის პი-
რობით ამსახველი გრძნობადი შინაარსი: მაგ., ქუდის მოხდა პირობით
გამოხატავს მისალმებას; ფრინველი „მტრედი“ პირობით გამოხატავს
მშვიდობის იდეას. სწორედ ეს, ერთი მოვლენის შინაარსში
მაგ., „მტრედში“ მეორე მოვლენის იდეის პირობით გულისხმობა ანი-
ჭებს ამ შინაარსს /მტრედს/ უფლებას იყოს ნაგულისხმევი იდეის /მშვიდობის/
რეპრეზენტატი. ერთი მოვლენის შინაარსისთვის მეორე მოვლენის შინა-
არსის პირობით მიკუთვნება ანიჭებს მას /პირველ შინაარსს/ ს-ურ| მნიშ-
ვნელობას. ამიტომაც შესაძლებელი ს-ოდ გამოვიყენოთ ხელოვნურად კონ-
სტრუირებული საგანიც კი. მაგ., დროშა ან ემბლემა, რ-რც სახელმწიფო-
ოს ს., ან სამკერდე ნიშანი, რ-რც გმირობის იდეის გამომხატველი ს. თუ
რატომ ხდება სახელდობრ ეს შინაარსი სწორედ ამ გარკვეული ს-ოს მა-
ტარებელი, ამის საფუძველი მოვლენათა შორის მრავალნაირ აშკარა თუ
ფარულ მიმართებებში უნდა ვეძებოთ.

სა, რ-რც იდეის გამომსახველი საშუალება, სპეციფიკურ აღ-ნურია,

თუმცა ზოგ ცხოველშიც შეიძლება მოინახოს ს-ს შორეული ელემენტი, მაგ., ფიქრობენ, რომ ფუტკრის „ცეკვა“ ს-ურად გამოხატავს თაფლის მოგროვებით გამოწვეულ სიხარულს.

ს-ებით მდიდარია ად-ნის ინდივიდუალური თუ სოც. ცხოვრების ყველა სფერო, მისი სახეები აურაცხელია თვით ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც კი. „გამომხატველი მოძრაობები“ – მიმიკა, პანტომიმიკა ს-ურად გამოსახვენ ად-ნის შინაგან მდგომარეობას, ფერებს ს-ური მნიშვნ. მიეწერება, ყვავილებიც ს-ურად გამოხატავენ ად-ნის გრძნობებს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ს-ს რელიგიაში, ეკლესია მთელი თავისი ატრიბუტებით ღმერთის იდეის ს-ურად ასახვას ემსახურება. ზიარება, ეკლესიის აზრით, ღვთაებასთან გაერთიანების ს-ა, ჯვარი – ქრისტეს ტანჯვის ს.

ხელოვნება ის დარგია, რაც ს-ური სახეებით უხვად სარგებლობს მხატვრული ლიტერატურის განვითარებაში ცნობილია „სიმბოლიზმად წოდებული მთელი მიმართულება /მე-19 ს. ბოლო და მე-20 ს-ის დასაწყისი/. ფს-გიაში ფსიქოანალიტიკოსთა აზრით, ე. წ. „დაცვითი მექანიზმები“ ს-რად იჩენენ თავს სუბ-ის მოქმედებებში. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნ. ისაა „სიზმრის სიმბოლიკა“ /ფროიდი/. მეცნ-ში ლოგიკა და მათემატიკა ს-ური ნიშნებით მუშაობენ.

ს-ს ასეთი გაერცელება უნდა აიხსნას იმით, რომ 1. ს. განყენებულ |რდ+ ეას ანიჭებს თვალსაჩინოებას, ხატოვნებას, რითაც მის გაგებას წარმოადგენს/ აადვილებს, 2. ს. შეიცავს მოვლენის იდეას, აზრს, პრინციპს განზოგადებულად. შემოკლებით და ფარულად: რის გაშლა-გავრცობა პერსპექტივაში შეზღუდული არ არის. ასეთია თხზულების სათაური, რაც უკვე ს-რად შეიცავს თხზულების მთავარ იდეას და მთელი თხზულება, მთელი მისი დინამიკა ამ სათაურის იდეის გახსნას ემსახურება.

სიმბოლური აზროვნება – ცნებების მაგივრად სიმბოლური ნიშნებით სარგებლობა, თვალსაჩინო, კონკრეტული სახეებით აზროვნება დამახასიათებელია ბ-ვებისათვის გარკვეულ ასაკამდე და პრიმიტიული აზროვნების ად-ნებისათვის /იხ. სიმბოლო/.

სიმპათია /ბერძ. *sympatheia* – თანაგრძნობა/ – სხვისადმი მიმართული დადებითი გრძნობა, სხვისი მოწონების განცდა, სუბ. ისწრაფვის თავისი მოწონების ობიექტისაკენ, ის მას იზიდავს, გრძნობს, მისდამი მიდრეკილებას, მასთან ურთიერთობა სიამოვნებს. ს-ის გრძნობა ჩნდება უნებლიედ, ანალიზისა და მოტივების გაცნობიერების გარეშე. „სიღრმითი ფს-გიის“ მიმდევრები ს-ს თვლიან სუბ-ის „ენდოთიმური საფუძვლიდან“ მომდინარე განცდად; ს. სოც. გრძნობათა ჯგუფს განეკუთვნება. |საპირ. ანტიპათია /იხ./.

სიმპტომი /ბერძ. *symptōma* – დამთხვევა, ნიშანი/ – რაიმე მოვლე-

ნის დამახა ნიშანი. ს-დან, ნიშნიდან ყოველთვის შეიძლება დავასკვნათ, თუ რა მოვლენასთან გვაქვს საქმე. ფს-გიაში — ჩაიშვს მიღწევა, ქცევა-მოქმედება „სიმპტომატური“ მნიშვნელობისაა, იგი გარკვეულ ფსიქიკურ მოვლენაზე, პიროვნულ თავისებურებაზე მიუთითებს. ყოველი მიღწევის, მოქმედების საფუძველი სუბ-ის ფს-კური თვისებებია, ტემპერამენტი, ხასიათი, ემოციურობა, აზროვნების თავისებურება, ამიტომ ყოველ ქცევა-მოქმედებაში, მიღწევებში ტიპოლოგიურ-პიროვნული ს-ები შეიძლება ამოვიკითხოთ. მედიც-ში ცნობილია, რომ გარკვეული ავად-ობა ორგანიზმში გარკვეულ ცვლილებებს იწვევს. ეს ცვლილებები ავად-ობის ს-ა, ნიშნებია. ავად-ობის დიაგნოზის დასმა მხოლოდ ს-ების საფუძველზეა შესაძლებელი, ამიტომ სიმპტომატოლოგია /მეცნიერება ს-ის შესახებ/ მედიცინის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დისციპლინად ითვლება.

სიმულაცია /ლათ. simulatio — მიმსგავსება, თავის მოჩვენება/ — საკუთარი ჯანმრთელობის ცნობიერი მიმსგავსება ავად-ურ მდგომარეობასთან სხვისი მოტყუების მიზნით. როდესაც ვინმე სინამდვილეში ჯანმრთელია და რაიმე მიზნით ვად-ას იგონებს, თავს იავადმყოფებს, მაშინ ის სიმულიანტობსა ს-ას ეწოდება აგრეთვე აგრავაცია.

სიმპათიკური ნერვული სისტემა — იხ. ვეგეტატური ნერვული სისტემა.

სიმულტანური /ლათ. simul — ერთად, იმავე დროს/ — ორი მოვლენის დროში ერთად მიმდინარეობა, ორი სხვადასხვა გამლიზიანებლის ერთდროული ზემოქმედება, მაგ., პირობითი რეფლექსის გამომუშავების ექსპ-ში: ძირითად, უპირობო გამლიზიანებელ კვებასთან, სხვა გამლიზიანებლის, მაგ., სინათლის ან ბგერის შეუღლება მათი ერთდროული მოქმედების მიზნით. სპირა . . . სუქცესიული /იხ. /.

სინანული — უსიამოვნო გრძნობა, წუხილი იმის გამო, რომ ცხოვრების სარბიელზე რაიმე ფაქტი ან მოვლენა მოხდა არა იმგვარად, რ-რც სასურველი იყო. ს. ჩნდება უკვე განვლილი მოვლენის შეფასების, ანალიზისა და მოვლენის სხვა შესაძლო ვარიანტის მასთან დაპირ-ობის საფუძველზე. ს-ის განცდაში აზროვნებისა და საერთოდ შემეცნებითი აქტების მონაწილეობის გამო იგი ინტელექტუალურ გრძნობათა ჯგუფს განეკუთვნება.

სინგულარიზმი გრძნობებში /ლათ. singularis — გამოყოფილი, ცალკე აღებული/ — მიმდინარეობა გრძნობის ფს-გიაში, რ-ის მიხედვით არსებობს მხოლოდ ერთი ელემენტარული გრძნობა. სიამოვნება ან უსიამოვნება, ყველა სხვა გრძნობა ამ ორ ელემენტზე დაიყვანება. ს-ის წარმომადგენელთა აზრით, გრძნობის სხვადასხვა სახეები თვისობრივად ერთ განცდას — სიამოვნებას /უსიამოვნებას/ წარმოადგენს. მაგ., მუსიკალური სიმფონიის მოსმე -

ნით ან მხატვრობის შედეგის ჯვრეტით მიღებული სიამოვნება ისეთივე ხასიათის სიამოვნებაა, რაიც კარგი საჭმლის ჭამით განცდილი სიამოვნება სხვანაირად ის მხოლოდ იმიტომ გვეჩვენება, რომ წარმოდგენები, რთაც ყოველი მათგანი უკავშირდება სხვადასხვანაირია და ეს გარემოება ქმნის მათი სხვანაირობის შთაბეჭდილებას. თვით ეს ორი გრძნობა — სიამოვნება და უსიამოვნება — ორ თვისობრივად განსხვავებულ განცდად კი არ მ. მიიჩნევა, არამედ ერთმანეთის უარყოფელ ერთი სახის განცდად. სიამოვნება არის ის, რომ ამჟამად მე უსიამოვნება არა მაქვს და — პირიქით, ამბობდნენ ს-ები / ა. შოპენჰაუერი / ს-ის საწინააღმდეგო. მიმდინარეობაა პლურალიზმი / იხ. /.

სინდისი — სპეციფიკური აღწერი თვისება, რ-ის დანიშნულებას შეადგენს: ინდივიდის გარესამყაროსთან ურთიერთობაში — სოც. ღირებუ - ლებათა პატივისცემა, საკუთარი მოვალეობების და ვალდებულებების შე - გრძნების პოზიციიდან თავისი ქცევის ეთიკურ-ზნეობრივი მნიშვნელობის გაანალიზება და მისი იმ პრინციპზე დაფუძნება, რ-საც სხვის ქცევას უყე - ნებ / ი. ვანტი / და, რ-იც თანამედროვე კულტურის დონეზე სოც. ცხოვრე - ბის პრინციპად და ნორმად არის მიღებული და დაკანონებული.

პიროვნების სტრუქტურულ წყობაში ს. უმაღლეს ინსტანციად „ზე-მედ“ ითვლება, რ-იც პიროვნებას ქცევის ნორმატივებს უწესებს და მის შესრუ - ლებას კონტროლს უწევს; მან ყოველთვის უშუალოდ იცის, თუ რომელი ქცევაა: მისაღები თუ აუცილებელი; ხოლო სოც. ცხოვრების ნორმებთან ქცევის შეუსაბამობის გაცნობიერება და მისი განცდა იწვევს სინანული - სა და სირცხვილის გრძნობას და „სინდისის ქენჯნასაც კი“, რ-იც მეტად შემაწუხებელი განცდაა.

ს. მხოლოდ აღწის კუთვნილებაა / ცხოველი მას მოკლებულია სავსე - ბით /, იგი აღწის პიროვნებად და საზოგადოების წევრად-მოქალაქედ ზდის.

ს-ის მოქმედება გონების მაღალი აქტებით და უმაღლესი ცნობიერე - ბის ობიექტივაციის დონეზე მიმდინარე პროცესია, იმავე დროს იგი მწვა - ვე ემოციური განცდაა, ამიტომ ს. ინტელექტუალურ გრძნობად მიიჩნევა.

აღწი რომ ს-ის კარნახს დაემორჩილოს და მისი პრინციპებით მითი - თებული ნორმები განახორციელოს, საკმარისი არ არის მარტო გრძნობა - გონების კარნახი, არამედ მათთან ერთად აუცილებელია მოქმედებაში, ს-ის გადაწყვეტილების შესრულებაში ნ ე ბ ი ს ყ ო ფ ი ს აქტიური ჩა - რევა და ს-ის საწინააღმდეგოდ მიმართულ, ინსტინქტურ ლტოლვათა დათ - რგუნვა, რ-იც მუდამ თავისი რეალიზაციისაკენაა მიმართული და ყოველ შეზღუდვას ეწინააღმდეგება.

სინესთეზია / ბერძ. — თანაშეგრძნება / — ერთი შეგრძნების ორგან - ოს გაღიზიანებით ორი სხვადასხვა მოდულობის შეგრძნებათა გამოწვევა.

მდგომარეობს შემდეგში: რ-იმე ერთი შეგრძნების ორგანოს გალიზიანება თავის შესატყვის შეგრძნებასთან ერთად იწვევს მეორე განსხვავებული ორგანოს შესატყვის სპეციფიკურ | შეგრძნებასაც, რ-ის შესატყვისი გალიზიანება ფაქტურად არ მომხდარა მაგ, ზოგ სუბ-ში სმენის ორგანოს გალიზიანება ტონის შეგრძნებასთან ერთად აღძრავს მხედველობით შეგრძნებასაც როცა ასეთ ადამიანს ესმის რაიმე მუსიკალური ნაწარმოები, მას, ბგერების შეგრძნებასთან ერთად, გარკვეული ფერების შეგრძნებაც უჩნდება, თუმცა ამ მეორე მოდალობის /ფერების/ შეგრძნების აქტუალურ გალიზიანებას ადგილი არ ჰქონია გამოდის, თითქოს, ბგერას ფერი ჰქონდეს. ს-ის ამ მოვლენას „ფერადი სმენა“, /audition colorée/ ანუ ფოტიზმი ეწოდება. ზოგჯერ პირიქით ხდება: მხედველობის გალიზიანების შედეგად სუბა ხედავს ფერს და მასთან ერთად ესმის ბგერაც, თუმცა სმენის ორგანოს გალიზიანება არ მომხდარა. თითქოს ფერი ბგერას გამოსცემდეს. ს-ის ამ მოვლენას ფონიზმი ეწოდება. პირველთან ანალოგიით ამ უკანასკნელს შეიძლება „უღერადი ფერი“ ეუწოდოთ. მხედველობით შეგრძნებას შეუძლია გამოიწვიოს აგრეთვე სუნის ან გემოს თანაშეგრძნება, ან პირიქით, სუნის ან გემოს შეგრძნებამ შეიძლება გამოიწვიოს მხედველობის /ფერის/ შეგრძნება /olfaction colorée/. ამ სახით შეიძლება შეგრძნების ყველა ორგანო ურთიერთს დაუკავშირდეს. ს. მხოლოდ ზოგი აღნის დამახასიათებელი თვისებაა ასეთ აღ-ნს სინესთეტიკოსს უწოდებენ.

| ს-ს გვაგონებს მოვლენა, როცა ერთი შეგრძნების ორგანოს გალიზიანება იწვევს მეორე მოდალობის წარმოდგენას /და არა შეგრძნებას როგორც ეს ს-ის შემთხვევაში ხდება/. მაგ. ბგერა „უ“ ზოგ აღ-ში შავი ფერის წარმოდგენას უკავშირდება, ბგერა „ა“ თეთრი ფერის წარმოდგენას და ა. შ. ეს მოვლენა ნამდვილ ს-ად არ ითვლება, თუმცა ზოგი მას ს-ად ფიქლის.

| ს. „შეგრძნებათა ინტერმოდალური ერთიანობის“ ერთ-ერთ ფაქტად ითვლება

სინთეზი /ბერძ. | ^Lsynthesis → შეერთება/ —ფს-გიაში: გონებრივი-ტელექტუალური აქტი, რ-ის შედეგად ორი ან მეტი ელემენტი ან თვით ორი საწინააღმდეგო ნაწილი ერთ მთლიან ერთეულად | ერთიანდება. იგი არის ცნების შემუშავების უკანასკნელი საფეხური, როცა საგნისათვის დამახასიათებელი არსებითი ნიშნები სიტყვაში ერთდება სახელდების გზით. ს-ის აქტით მიღებული მთლიანობა მის შემადგენელ ნაწილთა უბრალო ჯამზე მეტია და ახალ რომელობას წარმოადგენს.

ვ. ვუნდტმა ფს-გიაში ახსნის მიზნით შემოიტანა „ცნობიერების შემოქმედებითი სინთეზის პრინციპი“, რ-იც საფუძვლად დაუდო შეგრძნებით მიღებულ ელემენტთა აღქმაში გაერთიანებას; ამ პრინციპის თანახმად, გაერთიანებული, ე. ი. სინთეზირებული მთლიანი, ყოველთვის მეტია თავი-

სი ელემენტების ჯამზე. ის ახალი რომელობაა ამის | საილუსტრაციოდ ვუნდტს მოჰყავს ბგერათა გაერთიანების შედეგად მიღებული მელოდიის აღქმის მაგალითი, რომ მელოდია არის ბგერათა უბრალო ჯამისაგან განსხვავებული ახალი სინთეზირებული მთლიანობა.

სინკრეტიზმი —/ბერძ. *synkretismos* — გაერთიანება, შერწყმა/ — ძველი და საშუალო საუკუნეების ფილოს-ში ს-ს უწოდებდნენ ორ ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებათა გაერთიანებას, შერწყმას. მაგ, მე-16 საუკ. სინკრეტიკებს უწოდებდნენ ფილოს-ებს, რ-ნიც ცდილობდნენ პლატონისა და არისტოტელეს მოძღვრებათა შერიგებას. თანამედროვე ფს-გიაში ტერ. ს-ს აღქმისა და აზროვნების დაბალი, პრიმიტიული ფორმების აღსანიშნავად იყენებენ. /იხ. სინკრეტული აზროვნება/.

სინკრეტული აზროვნება — ფს-გიაში ეწოდება ისეთი დაბალი ფორმის აზროვნებას, რიც აგებულია არა მიზეზ-შედეგობრივი პრინციპის, არამედ საგანთა ერთიმეორის გვერდით არსებობის საფუძველზე, მაგრამ აღიქმება მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის მნიშვნელობით. ამ პრინციპის მიხედვით, ყველაფერი შეიძლება ყველაფერთან მიზეზობრივ კავშირში და აყენოს ს. ა. არ არის აბსტრ. ცნებითი აზროვნება, იგი საგნის გლობალური აღქმის, თვალსაჩინო ხატის საფუძველზე აგებული დიფუზური აზროვნებაა. სა. ა-ში საგნის აღქმა ერთი ნიშნის მიხედვით ხდება /ისიც შეიძლება არაარსებითი ნიშანი იყოს/, ამიტომ ს. ა-ის აღქმაში ან წარმოდგენაში მოცემული საგნის ხატი არ არის ანალიზისა და სინთეზის გზით ცალკე ნიშნებისაგან აგებული, შინაგანად დანაწევრებული მთლიანი საგანია ს. ა. თავისი ბუნებითა და შინაარსით თვალსაჩინო ხატოვანი აზროვნებაა, რ-იც დამახასიათებელია პრიმიტიული ადამიანის ცხოვრების /ლ. ლევი-ბრიული/ და ბავშვისათვის გარკვეულ ასაკამდე, 3 — 7 წლამდე /უ. პიაჟე, ე. კლაპარედი/.

სინთეზია — სინესთეზიის ერთ-ერთი სახე: რ-ლიმე მოდალობის აგზნება იწვევს მხედველობის თანააგზნებას, თანახედვას. ყველაზე ხშირად ჩნდება ბგერის |შეგრძნებასთან დაკავშირებით, ე. წ. „ფერადი სმენა“ / *audition colorée* /, იხ. სინესთეზია.

სინკრონული — ერთდროული.

სირცხვილი — თავის თავისკენ მიმართული უსიამოვნო გრძნობა, ზოგ შემთხვევაში უკიდურესად შემაწუხებელი, ჩნდება სოც. კონტაქტების პირობებში, მხოლოდ აღ-ნისათვისაა დამახ. ცხოველთა სამყარო მხს სავსებით მოკლებულია ს-ის გრძნობას იწვევს საკუთარი საქციელის, რ-იც საზოგადოებრივად გაუმართლებელი ქცევის გაცნობიერება; მაგ., როდესაც ვინმეს აყენებ ზიანს, სოც. თვალსაზრისით იქცევი შეუწყნარებლად, უსამართლოდ, ანტისაზოგადოებრივად, ამის გაცნობიერება სა-

კუთარი ღირსების პატივისმცემელ სუბ-ში იწვევს სინდისის |ქენჯნას და ს-ის გრძნობას.

აღ-ნური ღირსების დამამცირებელი ქცევის გაცნობიერება იწვევს ს-ის გრძნობას; სუბ- განიკლის საკუთარი პიროვნების აღ-ნური საწყისების და ღირსების შელახვას, დაკნინებას, დამცირებას, ურჩევნია საზოგადოებაში არ გამოჩნდეს, „გაჭრეს“, „მიწა გაუსკდეს“ და სხვა.

ს-ის გრძნობას ახასიათებს გარეგანი გამომსახველი ნიშნები: პირისახის გაწითლება, თვალების დახრა, თავის ჩაქინდვრა. განსხვავდება მორცხვობისაგან; მორცხვობის ნაცვლად ცნება ს-ის გამოყენება უმართებულოა.

ანთროპოლოგიურ-ბიოლოგიური მნიშვნ. ს-ის გრძნობა სოც. დაცვით რეაქციად შეიძლება მივიჩნიოთ. იგი სოც. საზოგადოებრივ საფუძველზეა წარმოშობილი და | განვითარებული.

სისტემატური ექსპერიმენტული თვითდაკვირვების მეთოდი — თვითდაკვირვების მეთოდის ისეთი სახეობა, როცა ექსპერ-ტატორი ცპ-ს აძლევს გადასაწყვეტად გარკვეულ ამოცანას /მაგ., ორ სიტყვა-ცნებას მოუნახოს მათი ზემდებარე ცნება, ან შეადგინოს მათგან აზრიანი წინადადება ან მოთხრობა/ და გადაწყვეტის შემდეგ, წინასწარ შედგენილი გეგმის /კითხვარის/ მიხედვით, აწარმოებს ცპ-ის სისტემატურ გამოკითხვას იმის შესახებ, თუ რა განცდები, წარმოდგენები და აზრები გაუჩნდა მას ცდის პროცესში და რა ხერხებს მიმართა იმისათვის, რომ ამოცანის სწორი გადაწყვეტა მოენახა.

ს. ე. თ. მ. შეიმუშავეს | „ვიურცბურგის ფსიქოლ. სკოლაში“ აზროვნებისა და ნებელობის რთული პროცესების შესწავლის მიზნით. გამოკვლევებით, რებიც აღნიშნული ექსპერ. მეთოდით იყო ჩატარებული, დამტკიცდა, რომ წინააღმდეგ ასოციაციური ფს-გისა, აზროვნებისა და ნებელობის პროცესები, არც შინააჩსეულად და არც მათი მიმდინარეობის დინამიკით არ დაიყვანება თვალსაჩინო გრძნობად წარმოდგენებზე და მათ შორის არსებული კავშირების მექანიკურ მოქმედებებზე /იხ. ვიურცბურგის ფს-გიური სკოლა, თვითდაკვირვება/.

სიტლანქე განწყობისა — საპირ. განწყობის პლასტიკურობა /იხ. განწყობის ინდივიდუალურ-დიფერენციული ხასიათი/.

სიტუაცია /ლათ. situs — მდებარეობა, მდგომარეობა/ — ფს-გიაში გულისხმობს გარემოს იმ ნაწილს, რშიც ჩაყენებულია ცოცხალი არსება. შეიცავს მისი არსებობის პირობებს და მოქმედების | სარბიელს. ს. სუბ-ის მოქმედების ერთ-ერთი ფაქტორია, ის ობიექტურად მოცემული გარემოს ნაწილია, რიც ცოცხალი არსების აქტუალურ მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს; ამიტომ ობიექტური გარემო ყოველთვის ერთია, ს. კი იმდენი,

რამდენი მოთხოვნაა ადრეს უჩნდება ამ შინაარსით იგი ყოველი ცოცხალი არსების ქცევის განმსაზღვრელია; სოც. ფს-გიაში იგი ნიშნავს პირობებს, რ-შიც სოც. ჯგუფის, საზოგადოების მოქმედება მიმდინარეობს.

დ. უზნაძის განსაზღვრებით ს. არის სუბიექტის რაიმე მოთხოვნით გამოწვეული შინაგანი მდგომარეობის ერთიანობა მისი დაკმაყოფილებისთვის საჭირო გარეგან პირობებთან; მაგ., თუ კაცს წყალი სწყურია და წყალი შორსაა, ხოლო დრო მეტად განსაზღვრული აქვს, ის გაიტყვევა და სირბილთ გაივლის გზას წყარომდე და უკან. მისი ქცევა სირბილთ, როგორც მოქმედება, განაპირობებს განსაზღვრა ს ი ტ უ ა ც ი ა მ, რ-იც ამ შემთხვევაში არის წყურვილის მოთხოვნით გამოწვეული შინაგანი მდგომარეობის, წყლის სიმორის და დროის უქონლობის ერთიანობა, მათი ერთადერთი კომპლექსური სისტემაში შერწყმა. ს-ის ცნება ამ გაგებით დ. უზნაძემ „განწყობის თეორიის“ ძირითად ცნებად გამოიყენა.

სიტუაციური ფსიქოზი — სიტუაციით, რაიმე გარეპირობებით გამოწვეული სულიერი დაავადება.

სიტყვისადმი სიბრმავე — იხ. ალექსია.

სიღრმის ფსიქოლოგია /გერმ. Tiefenpsychologie / — მიმართულება ფს-გიაში, შეისწავლის იმ ფს-კურ მოვლენებს, რ-ებიც ცნობიერებასთან მიმართებაში იმყოფებიან, ცნობიერებაზე ზეგავლენას ახდენენ, მაგრამ თვითონ ცნობიერების ფენომენებს არ წარმოადგენენ. ასეთად მიღებულია წინაცნობიერის, ქვეცნობიერისა და არაცნობიერად წოდებული მოვლენები ფს-გიაში. თვით სახელწოდება „სიღრმითი ფსიქოლოგია“ წარმოიშვა ფს-კის ფენობრივი აგებულების იდეიდან, რ-ის მიხედვითაც ადრეს განვითარების ადრეული საფეხურის წარმონაქმნებს პიროვნების წყობაში, უფრო ქვედა ფენა უკავია, ხოლო განვითარების შემდეგი პერიოდის წარმონაქმნებს — ცნობიერებასთან უფრო ახლო მდებარე ზედაფენები. ამ ფენათა სიღრმითი ურთიერთმიმართების სტრუქტურული წყობა პიროვნების მოდელს ქმნის. ტერმინი „სიღრმის ფსიქოლოგია“ შემოიტანა ე. ბლოილერმა. დღეს ამ ტერმინით აღნიშნავენ იმ ფსიქოლოგიურ თეორიებს, რ-იც მიზნად ისახავენ ე. წ. არაცნობიერი ფსიქიკის შესწავლას. ს-ის ცნებამ ფართო გავრცელება პოვა თანამედროვე ფს-გიაში /ფსიქოანალიზი, პერსონალისტური ფს-გია, ანალიზური ფს-გია/. მისი კვლევის საკითხებია: 1. დინამიკა, სტრუქტურა და დამოკიდებულება ლტოლვა-აფექტსა, გრძნობებსა და ნებისყოფას შორის; 2. მოქმედებები, რომელთა მოტივაცია და ფუნქციური კომპონენტები თავიდან მოცემული არყოფილა, მათი განალიზება არ მომხდარა და ქცევა მათ გარეშე ხორციელდება; 3. დაცვითი მექანიზმები, მათი მოქმედება და მნიშვნ. /სუბლი-

მაცია, გადატანა, კომპენსაცია, პროექცია და სხვა/. 4. სიზმარი, ოცნება, დავიწყება, უნებლიე შეცდომები, ხატოვან-სურათოვანი აზროვნება, არაცნობიერი ტენდენციები, დაძაბულობანი, რეზიცი პიროვნებაში არაცნობიერად ვითარდებიან, განცდასა და ქცევაზე ზეგავლენას ფარულად ახდენენ და ბოლოს რაღაც პატარა მიზეზით, უმნიშვნელო ბიძგის ზეგავლენით შეუძლიათ დიდი აფექტი გამოიწვიონ.

ს. ფის ცნებას ფართოდ იყენებს განვითარების ფს-გია, რაც დიდ მნიშვნელობას მიაწერს აღრეული ბავშვობის განცდებს და ჩვევებს პიროვნების ფორმირებაში. ამ ცნებით სარგებლობენ აგრეთვე კულტურისა და სოც. ფს-გიის დარგები.

სიცილი – ინტელექტუალური გრძნობების /იუმორი, ირონია და სხვ/ – „გამომხატველი მოძრაობა“ /მიმიკა/, რაც ხშირად უკავშირდება სხეულის სხვადასხვა ორგანოების მოძრაობები: ხმის თავისებური მოღულატია, თავის უკან გადაგდება, ხელების გაშლა და სხვა; ს. გადამდებია, იწვევს სხვაში წაბაძვის იმპულსს /იხ. იდეომოტორული კანონი/, სასიამოვნო გრძნობების გამომხატველია; წარმოიშობა არა წინასწარი განზრახვის, გადაწყვეტილების საფუძველზე, არამედ უნებლიედ. რეფლექტორულად; თანდაყოლილი რეაქციის ფორმაა, /ბვი და ბადების პირველ დღეებშივე ილიმება, დ. უზნაძე; სპეციფიკურადამიანური მოვლენაა; ცხოველი მას სავსებით მოკლებულია. სიცილი უმთავრესად გამოწვეულია მოლოდინის შეუფერებლობით იმასთან, რაც ფაქტიურად ხდება; მოითხოვს სუბ-საგან სიტუაციის წვდომას, მასში გარკვეული კონტრასტების დანახვას, მჭიდროდაა დაკავშირებული ტემპერამენტის ტიპთან. ს. შეიძლება იყოს ნორმალური, ფიზიოლ. /ლიტინით გამოწვეული/, პათოლოგიური /ფსიქოზური, ისტერიული/. ნორმალური ს. მრავალნაირია: სულხან-საბა ორბელიანი აღნიშნავს ს-ის შემდეგ სახეებს; „ლიმილი, სიცილი მცირე ხმიანი, დაბალი, მაღალი, ხარხარი, თქართქარი /სიცილი მრავალთაგან შემკობით, ღინცილი/, არს სიცილი მიწყვიტ უწყესო /ფრუტუნი/, ვის არ ენებოს სიცილის გამოჩინება და ერთს საცინელ საქმეზე წარცინოს და დაიღუმოს“.

უნდა აღინიშნოს, რომ ს., რაც გამომხატველი მოძრაობა, ფს-გიაში სათანადოდ გაანალიზებული არ არის. არაა მოცემული მისი მეცნიერული კლასიფიკაცია, არც მისი ბიოლოგიური მნიშვნელობა შესწავლილია. არ არის შეთანხმება იმაზედაც, თუ რა საფუძველზე წარმოიშობა ს. რატომაა, რომ ერთი და იგივე სიტუაცია ერთში იწვევს სს-მეორეში – არა; სიტუაცია, რაც ვთქვათ, გუშინ სასაცილოდ ეჩვენებოდა ვინმეს, დღეს მასვე სრულიად უღარ ეჩვენება სასაცილოდ, ზოგჯერ კაცს უმნიშვნელო რამ გააცინებს, ზოგჯერ კიდევ ობიექტურად დიდად სასაცი-

ლო რამ მასში, სიცილს არ აღძრავს. ჩანს, მარტო სიტუაცია, მოვლენათა კონტრასტები, ს-ის წარმოშობისათვის არ ყოფილა საკმარისი და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორი სხვაგან უნდა ვეძიოთ.

დ. უზნაძის განწყობის თეორიის მიხედვით გარესიტუაციით და შინაგან მოთხოვნილებების ერთიანობით შექმნილი განწყობა არის ის საფუძველი, რ-იც განსაზღვრავს ყოველ ფსიქიკურ მოვლენას და, რასაკვირველია, სიცილსაც. სუბ-ის განწყობა უღევს საფუძვლად იმას, რომ ერთნაირად სასაცილო სიტუაცია ზოგჯერ იწვევს სუბ-ში სიცილს, ზოგჯერ არა; ერთში იწვევს, მეორეში არა. თუ შინაგანად განწყობილი არა ხარ, უაღრესად კომიკური სიტუაციაც ვერ გამოიწვევს ს-ს. თუ გაქვს სათანადო განწყობა, მაშინ უმნიშვნელო კომიზმიც კი სასაცილოდ გეჩვენება. ს-ის აღნიშნული პრობლემების განწყობის საფუძველზე ექსპერული დასაბუთება განწყობის ფს-გის მომავალი კვლევის საკითხია.

სიცილსა და გრძნობები /გერმ. *Lebensgefühl*/ – არსებობის ძირითადი პირობებით განსაზღვრული გრძნობები, ასეთია: 1. ვიტალური მოთხოვნილებებით გამოწვეული გრძნობათა ჯგუფი – შიმშილი, წყურვილი, ტკივილი და დღილობა, დასვენება, სხეულის ზოგადი მდგომარეობა /გარგი ან ცუდი/; 2. ასეთია სიცილსა და გრძნობების ძირითადი განწყობილებანი: მზიარულება, დეპრესია, წუხილი, დარდი და ყოველგვარი აფექტი – შიში, რისხვა, ექსტაზი და სხვა. ფ. ლერშის აზრით, ს. გ-ში ყველაზე მკაფიოდ და გამოკვეთილი საკუთრივ „სიცილსა და გრძნობების“ განცდა; ის იმ, ვიტალური მოთხოვნილებებით გამოწვეულ გრძნობებში და განწყობილებებში აისახება, რ-ებიც „ენდოთიბურ საფუძველში“ ჩნდებიან.

სიცილსა და გრძნობების მიწრაფება /გერმ. *Lebenstrieb*/ – ტერ. ეკუთვნის ზ. ფროიდს. ლტოლვის ერთ-ერთი სახე, მიმართულია რ-რც საკუთარი, ისე – საზოგადოებრივი სიცილსა და გრძნობების შენარჩუნებისკენ. არსებითად იგივეა, რაც ეროსი, საწინა სიკვდილისადმი მიწრაფება /იხ. /.

სიცილსა და გრძნობების ფორმები /გერმ. *Lebensformen*/ – ე. შპრანგერის /1882 – 1963/ მიერ შემოტანილი ტერმინი. გულისხმობს ცხოვრების მიმდინარეობაში შექმნილ კულტურულ ღირებულებათა მთავარ კატეგორიებს, რ-ებიც სიცილსა და გრძნობების კონკრეტულ ფორმებს გამოხატავენ; ასეთი ღირებულებებია: თეორიული, ეკონომიკური, ესთეტიკური, სოც-პოლიტიკური, ძალაუფლებისა და რელიგიური. მთავარ ღირებულებებს გამოეყოფა კიდევ სხვა, დაქვემდებარებული ღირებულებანი. ღირებულებათა რეალიზაცია სათანადო სტრუქტურული სახით მიმდინარეობს და ქმნის სიცილსა და გრძნობების გარკვეულ ფორმებს, რ-ებიც ემყარებიან პიროვნების განცდების და ინტერესების ცოცხალ კავშირებს, ჩართულს ობიექტურ-ნორმატიულ გონში /მორალი, უფლება, ზნე-ჩვეულებები და სიცილსა და გრძნობების სხვა კულტურული ღირებულებანი/. აღნიშნული ღირებუ-

ლებები და სიკოცხლის ფორმები, რაც მოქმედების და მოღვაწეობის ასპარეზი | ტიპურად განსხვავებულ ადამიანთა შესატყვისია ამიტომ ყოველი სუბ. თავისი მოღვაწეობის ასპარეზად ირჩევს საკუთარ ტიპოლოგიურ-პიროვნულ მონაცემებთან შესაფერის სიკოცხლის ფორმას. თანახმად ზემოჩამოთვლილი ღირებულებებისა და მათზე დაფუძნებულ სიკოცხლის ფორმებისა ე. შპრანგერი აღ-ნთა | 6 იდეალურ ტიპს გამოყოფს. ასეთებია: თ ე ო რ ი უ ლ ი ტიპი, იგი დაინტერესებულია თეორიულ-შემეცნებითი საკითხებით და თავისი კვლევის საგნად ჯეშმარიტების. ძიების პრობლემას ისახავს; 2. ე კ ო ნ ო მ ი კ უ რ ი ტიპი—პრაქტიკულ-ეკონომიკური სასაკითხებითაა დაინტერესებული და ეკონომიკურ ღირებულებათა სფეროში ცდილობს თავისი ინტერესების რეალიზაციას; 3. ე ს - | თ ე ტ ი კ უ რ ი ტიპი — ყველაზე მაღლა ესთეტიკურ ღირებულებებს აყენებს და ესთეტიკური ტკბობის მიზნის განხორციელებისკენ ისწრაფვის; 4. ს ო ც ი ა ლ უ რ ი ტიპი — თავის საკუთარს, პირადულს უკან აყენებს და საზოგადოებრივი მნიშვნის მქონე ღირებულებებს სამსახურში ხედავს თავის მიზანს; 5. ძ ა ლ ა უ ფ ლ ე ბ ი ს ტიპი—ისწრაფვის თავის იდეალებს, აზრებს და მიზნებს დაუქვემდებაროს სხვისი მოქმედება, საკუთარი შეხედულებები სხვას მოახვიოს თავზე; 6. რ ე ლ ი გ ი უ რ ი ტიპი — თავისი არსებობის მიზანს ღვთის მსახურებაში ხედავს და, მისი ქცევა ამ იდეას არის დაქვემდებარებული.

შპრანგერის მიერ გამოყოფილი ადამიანთა ტიპები შინაგანად ინტიმურ კატეგორიაში იმყოფებიან სიკოცხლის გარკვეულ ღირებულებებთან და სიკოცხლის იმ ფორმებთან, რაც ამ ღირებულებათა საფუძველზე ჩამოყალიბდა.

სკინერის ყუთის მეთოდი — იხ. პრობლემური ყუთის მეთოდი.

სკოლამდელი ასაკი — იგივეა, რაც „სკოლის წინარე ასაკი“.

სკოლის წინარე ასაკის წინა პერიოდი /დ. უზნაძის გამოკვლევების მიხედვით/ — ბ-ვის ასაკი 2-დან | 4 წლამდე. ძუძუს გადაჩვევა და ფეხის ადგმა, რაც ამ პერიოდში ხდება, არსებითად ცვლის ბ-ის გარემოს. სიარულის დაწყება მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რაც გარეგამლიზიანებლის სფეროს აფართოებს. ფიზ. განვითარება: სხეულს დამრგვალება ემჩნევა. შინაგანი სეკრეციის სისტემაში ჯერ კიდევ დიდ როლს თამაშობს ასრულებს, ხელს უწყობს კბილების ამოსვლას. ფუნქციობას იწყებენ ფარისებრი | ჯირკვალი | და ჰიპოფიზი. ცენტრალური | ნერვული სისტემის.

ფორმირება საბოლოოდ | მთავრდება; სამი წლის ბ-ვის ტვინი ზრდადამთავრებული აღ-ნის ტვინის 3/4 იწონის. მოტორიკა: ამ პერიოდის ბოლოსათვის უმუშავდება საკმაოდ მტკიცე მოტორული ჩვევები: კიბეზე ასვლა-

ჩამოსვლა, ხტომა და სხვა ორიენტაცია სივრცეში: ძლიერ განვითარებას განიცდის ფეხის ადგმის შეოხებით. ოპტიკური და შეხებით კინესთეტიკური შთაბეჭდილებების გზით ბ-ვი ეცნობა არა მარტო ახალ საგნებს, არამედ სივრცით მიმართებებსაც: | დიდი – პატარა, ახლოს – შორს, მარჯვნივ – მარცხნივ და სხვა. ორიენტაცია დროში: ამ პერიოდში ბ-ვს უჩნდება წარსულისა და მომავლის განცდები, ის იგონებს და წარმოიდგენს საგნებს. საქმიანობა: პირველად ამ პერიოდში იჩენს თავს; ასეთია მაგ., თვითმომსახურების ქცევები /ჩაცმა-დახურვა, ჭიჭის მოძებნა და სხვა/, სხვათა დავალების შესრულება მოიტანე სკამი, გააღე კარი და სხვა/, თამაშის ორგანიზაცია /კლასობანას, სათამაშო წრის დახაზვა და სხვა/. მეტყველება: იწყება ნამდვილი მეტყველება, სიტყვები სიმბოლურ მნიშვნელობას იძენენ. ბ-ვი იგებს, რომ ყოველ საგანს აქვს თავისი სახელი, ის დაყინებით უკუხულობს, თუ რა ჰქვია ამა თუ იმ საგანს.

ამასთან დაკავშირებით ბავშვის აზროვნება სწრაფი ტემპით მიიწევს წინ. სიტყვა ის საშუალებაა, რომელიც ხელს უწყობს ალქმული შინაარსის ობიექტივაციის-ქსალიზდება საგანთა სამყარო. ილუზიის თამაში: დამახასიათებელია სასკოლო ასაკამდეც, მაგრამ ს.წ. 3-ში ბ-ვის ქცევის დომინანტურ ფორმად იქცევა. თუ წინა პერიოდში ბ-ვის თამაში „ექსპერიმენტულ“ ხასიათს ატარებდა /იხ. ექსპერიმენტული თამაში/, აღნიშნულ პერიოდში იგი გარკვეული სიუჟეტის მატარებელია, ბ-ვი თამაშობს „ცხენობანას“, მძღოლობანას, აძინებს დედოფალს და სხვა. მათთვის დამახასიათებელია მზრუნველობის ტენდენცია /უვლის დედოფალს: აძინებს, წამალს ასმევს და სხვა/. აზროვნება: დამახ. ე.წ. „პრაქტიკული აზროვნება“, როცა აზროვნება მოქმედების პროცესში ხორციელდება, მას /მოქმედებას/ წინ არ უსწრებს და მეტყველებას არ საჭიროებს /იხ. თვალსაჩინო ხატოვანი აზროვნება/. აზროვნების ეს ფორმა დომინანტურია განვითარების ამ პერიოდში. იგი ვლინდება ფანტაზიის, თამაშში, სოც. ქცევის სახით, თვითმომსახურების მარტივ ფორმებში /იხ. აზროვნების ონტოგენეზური | განვითარება/. ნებისყოფა: განსხვავებით „ძუძუს ბ-ბის ხანისაგან, როცა ბ-ვი მარტო სენსო-მოტორულ არსებას წარმოადგენს, ს.წ. 3-ში ბ-ვი უკვე ნებისყოფის ელემენტებსაც ავლენს. ახლა იგი თავისი მისწრაფების საგანს ზოგჯერ შეგნებულადაც ირჩევს და თავისი მოქმედების მიზნად ისახავს. ცხადია, ის ჯერ კიდევ ვერ ახერხებს ქცევის ხანგრძლივ წარმართვას ცნობიერად დასახული მიზნის მიხედვით, ხშირად იცვლის მიზანს და სხვა ქცევაზე გადადის, მაგრამ წმინდა სენსო-მოტორულ არსებად ის უკვე არ ჩაითვლება. ს.წ. 3-ში ნამდვილი ნებისყოფის მომწიფების დასაწყისი პერიოდულია „მე“-ს ცნობიერება: იწყება ობიექტის წარმოდგენით და მისი გაცნობიერებით, რაც თავს იჩენს მეორე წლის

ბოლოს, ბ-ვი საგანს უპირისპირდება და საკუთარ „მე“საც აცნობიერებს. ამ მომენტიდან მასში თვითცნობიერება იღვიძებს. ბ-ის მეტყველება მდიდრდება „მე“-სთან დაკავშირებული ნაცვალსახელებით /მე, ჩემი/. ბ-ის თვითცნობიერებისა და ნებელობის განვითარებასთან დაკავშირებით თავს იჩენს უნიანობა, ის იმდენად ძლიერია, რომ მას ბ-ის „პირველი უნიანობის ხანას“ უწოდებენ /იხ. უნიანობის ხანა/. შემოქმედების ფორმები: პირველად თავს იჩენს კონსტრუქტული თამაშის, პლასტიკური სახვის ანუ ძერწვის და ხატვის სახით. აღნიშნულ ასაკში შემოქმედების ამ სახეების მხოლოდ ჩანასახებს ვხვდებით. კონსტრუქტული თამაშის მარტივ ფორმას შენების თამაში წარმოადგენს, მაგრამ ნაშდვილი შენება, რის მიზანი ახალი ფორმის შექმნაა, ამ ასაკისათვის ჯერ კიდევ უცხოა. ბ-ვი სილას ყრის წყალს ასხამს ცურველში და ცლის და ამ მასალებისაგან ახალი ფორმის შექმნისაკენ არ ისწრაფვის. ამიტომ მას ეწოდება „თავისუფალ ფორმათა თამაში“. არსებითად, იგივე ითქმის პლასტიკური სახვის და ხატვის შესახებ. პლასტიკურ სახვაში – ცომი, ტალახი და პლასტელინი გამოყენებულია არა ახალი ფორმების შექმნის მიზნით, არამედ მათზე მანიპულაცია „თავისუფალი ფორმების“ თამაშს წარმოადგენს. ბ-ვი გლეჯს, ზელს და ალაგებს მათ ერთიმეორის გვერდით, მაგრამ გარკვეული ფორმის შექმნას არ ესწრაფვის. ხატვა: აღნიშნულ ასაკში ჯდაბნის სახით არის წარმოდგენილი, ის მხოლოდ წინა მოსამზადებელი საფეხურია.

სკოლის წინარე ასაკი /და უზნაძის გამოკვლევების მიხედვით/ – ბ-ის ასაკი 4-დან 7 წლამდე. წინა პერიოდთან /2-3 წელი/ შედარებით ს. წ. ა-ში ასაკობრივი გარემო მნიშვნელოვნად იცვლება; ბ-ვზე პედაგოგიურად მოწესრიგებული პირობები იწყებენ ზემოქმედებას, რეზიცი ბ-ვის შინაგან შესაძლებლობას შეესატყვისება და მისი განვითარების აუცილებელ პირობას ქმნიან. ფიზ. განვითარება: არსებითად იცვლება მთელი ფიზ. ჰაბიტუსი, /7 წლის ბოლოსათვის / თავისა და კიდურების პროპორციული მიმართება სხეულის სიმალლესთან ზრდადამთავრებული აღნისას უახლოვდება, მკვრივდება ძვლოვანი სისტემა, იწყება კბილების ცვლა, გაძლიერებულია ფარისებრი ჯირკვლის, ჰიპოფიზის და თირკმელ-ზედა ჯირკვლის მოქმედება. თავს იჩენს პირობითი რეფლექსების გამომუშავების უნარი. მოტორიკა: დამახასიათებელია მოტორიკის ინტენსიური განვითარება, რაც ამ სახით არც ერთ მომდევნო ასაკში არ გვხვდება. მიზანდასახული ქცევის ფორმების განვითარება: წინა პერიოდთან შედარებით /სკოლის წინარე ასაკის წინა პერიოდი/ აქ მდგომარეობა არსებითად იცვლება. ბ-ვი ცდილობს თავისი ნაძერწი, ნახატი, აშენებული დაამსგავსოს რეალურ საგანს. იგი მიზანს წინასწარვე ისახავს და ამის მიხედვით აფორმებს მასალას 6-7 წლის ასაკში იგი ყველგან წინასწარ, სპო-

ნტანუკად ასახელებს საგანს, რიც უნდა გააკეთოს ხატვა: ამ პერიოდში სქე-
მატურია, ამიტომ მას სქემის ხანას უწოდებენ. ნებელობისა და შრომის
უნარიან განვითარება: რაიმე საგნის, პროდუქტის შექმნის მიზანდასახუ-
ლი ქცევა, რიც ამ პერიოდის ბ-ეს ახასიათებს, ცნობიერების გაღვიძე-
ბის პირობაა; ამასთანავე ბ-ის მიერ უფროსებისაგან მიღებული დავა-
ლების შესრულების აუცილებლობა მას ვალდებულების გრძნობას უღვი-
ძებს. ეს ორი პირობა-პროდუქტის შექმნა და მოვალეობის /ვალდებულე-
ბის / გაცნობიერება - ნებელობის განვითარების პირობად იქცევა, რაც
თავის მხრივ, საფუძვლად ედება შრომის უნარის განვითარებას; სოც.
ქცევა: ვითარდება კონსტრუქტიული თამაში, იგი ბ-ვის ინდივიდუალურ
ძალებს ავითარებს და იმავე დროს სოც. ქცევის ფაქტორადაც იქცევა:
იგი უღვიძებს ბ-ეს ძლიერ იმპულსს, რომ შექმნილი პროდუქტი უჩვენოს
სხვას /უმცროსს ან უფროსს/, ე. ი. დაამყაროს მათთან კონტაქტი.
ამასთანავე კონსტრუქტიული თამაში მოითხოვს ანგარიში გაეწიოს საშენი
მასალის თავისებურებას, ეს კი ბ-ის ობიექტურობის ცნობიერებას ავი-
თარებს, რაც საფუძვლად ედება სხვებთან კონტაქტის დამყარებას. ამი-
ერიდან ვითარდება ჯგუფური თამაში. ბ-ის მონაწილეობა ჯგუფურ თა-
მაში ბუთი წლის ასაკში უკვე 5-10 წუთამდე აღწევს; 6-7 წლებ-
ში იგი 20 წუთსაც კი აჭარბებს. ჯგუფური თამაში, რიც ნამდვილ სო-
ციალობას გულისხმობს, ყოველი წევრისგან გარკვეული წესისადმი დიქ-
ვემდებარებას მოითხოვს-ავითარებს ვალდებულების გრძნობას. აღქმა:
„სკოლის წინარე ასიგის წინა პერიოდის“ /2-3 წელი/ საპირისპიროდ
ახალ საფეხურზე აღის. ბ-ვი უკვე ახერხებს საგნის აღქმას ობიექტური
ნიშნის მიხედვით, აღქმა აქ გამოკვეთილ საგანს გულისხმობს. მეხსიერება:
ვითარდება აქტიური და ხანგრძლივი მეხსიერება /იხ. მეხსიერების ონ-
ტოგენეზური განვითარება/. აზროვნება: წინა პერიოდის „პრაქტიკული“
აზროვნება არსებითად იგივე რჩება, მაგრამ ლოგიკურ-ვერბალური აზრო-
ვნების განვითარებაში თავს იჩენს ანალიზის, აბსტრაქციის, სინთეზის, გან-
ზოგადების უნარი. თუმცა ბ-ვს მათი დამოუკიდებლად, თავისუფლად გა-
მოყენება ჯერ არ შეუძლია, სხვისი დახმარებასა საჭირო, რომ ბ-მა მათ
მიმართოს, მაგრამ მაინც იგი ახალი ეტაპია, რის საფუძველზე აზრო-
ვნების ახალი სტრუქტურულიზაცია იწყება /იხ. აზროვნების ონტოგენეზური
განვითარება/. თუმცა ბ-ვი ამ ასაკში ჯერ კიდევ „ცნების ფუნქციური
ეკვივალენტით“ სარგებლობს /იხ. ფუნქციური ეკვივალენტი/.

სკოტოფობია - /ბერძ. skotos - სიბნელე და phobos - შიში/ - სი-
ბნელის ავადმყოფური შიში.

სმენის შეგრძნება - ამ სახელით აღინიშნება ბგერის შეგრძნება,
რ-საც ორგანიზმი ყურის საშუალებით იღებს. აღ-ში იგი ორ მთავარ

ჯგუფად იყოფა: 1. ტონის შეგრძნებები, 2. ხმაურის შეგრძნებები. ტონი მრავალია, მათგან მუსიკაში გამოყენებულია 7 ძირითადი /do, re, mi, fa, sol, la, si/ დღეს ნახევარტონი /ბემოლები და დიეზები/. ტონები-ორგანიზებული და მოწესრიგებული ბგერები განსხვავდება სიმაღლით ანუ რომელია /მაღალი-დაბალი/, ინტენსიურობით /მეტ-ნაკლები სიძლიერე/, ტემბრით /თავისებურება, რასაც ტონს ინსტრუმენტი აძლევს/ და ვოკალობით /ყოველი ტონი გარკვეულ ხმოვან ბგერას ჰგავს, მაგ., ზოგი ტონი უღერს უ-სავით, ზოგი ო-სავით, ზოგი ა-სავით, ზოგი ი-სავით, ზოგი ე-სავით/. ხმაურის შეგრძნებებიც ნაირნაირია, ტონებისაგან განსხვავებით, იგი მოუწესრიგებელი ბუნებისაა: ყური განასხვავებს ხმაურს რა ჯგუფს: მყისთანადს ანუ ერთბაშადს /ტკაცუნა, ტლაშუნა, სკდომა და სხვა/ და ხანგრძლივ ხმაურებს /სტვენა, ხრიალი, გრიალი, შიშინი, შრიალი, ღრიალი და სხვა/. იმისათვის, რომ ბგერის შეგრძნება გაჩნდეს, საჭიროა ორი პირობა: 1. ფიზ. გამლიზიანებული; 2. ფიზიოლ. პროცესი. ფიზ. გამლიზიანებულია საგნის რხევითი მოძრაობა გარემოში, რაც ჰაერის ასეთივე რხევითი მოძრაობით სმენის ორგანოს - ყურს გადაეცემა. ფიზიოლ. პროცესია ის ნერვული აგზნება, რაც სასმენი ნერვის გზით ტვინის სათანადო ცენტრს /სმენის ცენტრს/ გადაეცემა.

ტონის შეგრძნებებს საფუძვლად უდევს რხევითი მოძრაობის პერიოდულობა /ერთნაირი სიხშირე დროის ერთსა და იმავე მონაკვეთში/, რის გამოც ბგერები მოწესრიგებულ ხასიათს ატარებენ. დიდი სიხშირის ტალღები მაღალი ტონის შეგრძნებებს იწვევენ, მცირე სიხშირისა კი-დაბალი ტონის შეგრძნებებს. ადრის ყური ისმენს ტონებს 16 რხევიდან დაწყებული 20000 რხევამდე წამში. ბგერის შეგრძნების ინტენსიურობა დამოკიდებულია ჰაერის ტალღისებური რხევის ამპლიტუდის სიდიდეზე. ტონის ტემბრი დამოკიდებულია ჰაერის ტალღისებური რხევის სირთულეზე ანუ ფორმაზე. ხმაურის შეგრძნებებსაც საფუძვლად უდევს ჰაერის რხევა, მაგრამ ტონებისაგან განსხვავებით, იგი აპერიოდულია და ამიტომაც, რომ ხმაური მოუწესრიგებელი ბუნებისაა.

როდესაც ორი განსხვავებული სიმაღლის ტონი ერთდროულად უღერს ადგილი აქვს ე. წ. „ბგერას“ და სუმაციურ და დიფერენციულ ტონებს. ამ ტონების გამოყოფა და შესწავლა რეზონატორების საშუალებით ხდება.

მხედველობის სფეროში სიტყვა ტონი ფერის თავისებურებას ნიშნავს /წითელი, ყვითელი, ლურჯი და სხვა/.

სოდომია /ბიბლიური თქმულებით იყო ქალაქი სოდომი/ - იგულისხმება სექსუალური პერვერსია, სექსუალური დამოკიდებულება ცხოველებთან.

სოლიფსიზმი /ლათ. solus-ერთად-ერთი და ipse-თვითონ/ - ფილოსოფია: სუბიექტურ-იდეალისტური კონცეფცია, რის მიხედვითაც ერთად-ერთ რეალობად „მე“, აღნიშნის ცნობიერება ითვლება. სხვა ყველაფერი - სამყარო, საგანი, ობიექტი - „მე“-ს წარმოდგენებია, ცნობიერების ანარეკლია, ობიექტური სინამდვილე არ არსებობს, ის მთლიანად „მე“-ს შემოქმედებაა. წარმომადგენლები არიან გ. ბერკლი, ვ. შუპე, დასაზოგადოდ, იმანენტური ფილოსოფიის მიმდევრები.

სომატოლოგია /ბერძ. σωμα - სხეული/ - მოძღვრება სხეულისა და მისი თავისებურებების შესახებ.

სომატოგენური - სხეულით შეპირობებული მოვლენა, სხეულებრივ ფაქტორებზე დამოკიდებული. | საწინა-ფსიქოგენური.

სომატური - სხეულთან დაკავშირებული; სხეულებრივი; სხეულით განსაზღვრული

სომატონიკური ტემპერამენტი /ბერძ. soma-სხეული და τένοσις - დაძაბვა/ - ტემპერამენტის ერთ-ერთი სახე. ვ. შელდონის კლასიფიკაციით სხეულის აგებულების მეზომორფული ტიპის შესატყვისი ტემპერამენტი. ახლოს დგას ე. კრეჩმერის ვისკოზურ ტემპერამენტთან /იხ. სხეულის აგებულების ტიპები/. დამახ. აგრესიულობა, მისწრაფება მოქმედებისაკენ, დიდი აქტიურობა, ენერგიულობა, გულგრილობა, ცუდი სოც. კონტაქტი, გრძნობათა სიღარიბე.

სომნამბულიზმი /ლათ. somnus - ძილი, ambulatio - სიარული, სეირნობა/ - იხ. სამთვარიო, ჰიპნოზი.

სომნამბულიური ცნობიერება - ცნობიერების პათოლოგიური აშლილობის ერთ-ერთი სახე. სუბ-ის ცნობიერება მოწყვეტილია აქტუალურ გარემოს და მთლიანად ტრავმის შინაარსზეა კონცენტრირებული. ასეთ მდგომარეობაში ავად. ხშირად ისე განიცდის წარსულ ტრავმას, რაც აწმყოში მოცემულს. მისი ქცევა საკმაოდ დემონსტრაციულია: იგი გაითამაშებს სცენებს, რებშიც ტრავმული სიტუაციაა ასახული. დამახ. ისტერიისათვის.

სომნოლენცი /ლათ. somnus - ძილი/ - 1. ავადმყოფური მდგომარეობა: ცნობიერების შევიწროება - დაბინდული ცნობიერება, 2. ჰიპნოზის პირველი საფეხური, ძილისმაგვარი მდგომარეობა, როცა ნამდვილი ძილი ჯერ კიდევ არ დაწყებულა, მაგრამ არც ფხიზელი მდგომარეობაა.

სოპორი /ლათ. ღრმა ძილი/ - მაქსიმალურად დაწყული და დაბინდული ცნობიერება, არაფხიზელი მდგომარეობა, ცნობიერების შეცვლა.

სოციალური გრძნობა - სოც. - საზოგადოებრივი ერთეულისადმი /ოჯახი, კოლექტივი, კლასი, ერი, სახელმწიფო/ ან საერთოდ, მეორე ადამ.

მიანისადმი მიმართული გრძნობა. მაგა, სიმპათია, მეგობრობა, სიყვარული და სხვა.

სოციალური ნევროზი – გარკვეული სოც. სიტუაციით გამოწვეული ნევროზი.

სოციალური ტიპი – ე. შპრანგერის მიერ აღწერილი ერთ-ერთი ტიპი ად-ნისა /იხ. სიცოცხლის ფორმები/.

სოციალური ფსიქოლოგია /ლათ. socialis – საერთო, ამხანაგური/ – ფს-გიის ერთ-ერთი დარგი; ად-ნის ფსიქოლოგიასა და სოციოლოგიას შორის მდებარე მეცნ. იკვლევს ად-ნის განცდების და ქცევის იმგვარ სახეობებს, რებიც თავს იჩენენ მხოლოდ ად-ნთა ერთად ცხოვრების პირობებში; ე. ი. საზოგადოებრივი ცხოვრების პირობებში, ასეთია მაგა, ოჯახი, ჯგუფი, კოლექტივი, კლასი, ხალხი, ქერი, სახელმწიფო, კაცობრიობა. შესატყვისი განცდები და ქცევებია | სიმპათია – ანტიპათია, სიყვარული – სიძულვილი, ძალაუფლებისადმი სწრაფვა, კონტაქტის ყოველგვარი სახე, განსაკუთრებით, მეტყველება, წაბაძვა, შთაგონება, შეგუება, აგრეთვე მითი, თქმულებები, რელიგია და სხვა.

| ს. ფს-ა, რრც მეცნიერება, თავდაპირველად ზოგადი ფს-გიის წიაღში ჩაისახა /ე. ვუნდტის "ხალხთა ფსიქოლოგია" და ლ. ლევი-ბრიულის "პირველყოფილი აზროვნება"/. ნაწილობრივ მას დასაბამი მისცა სოციოლოგიამ, რომელთანაც მას დღესაც საკითხების რიგი აკავშირებს | ქედურკვა იმი/. ზოგი მეცნიერი | ს. სფ-ს სოციოლოგიას მიაკუთვნებს, მაგ. ჰ. სპენსერი /"სოციოლოგიის პრინციპები"/.

| **სოციოგრამა** /ლათ. societas – საზოგადოება, ბერძ. graphos – ვწერ/ სოც. ცხოვრების და საზოგადოებრივი ურთიერთობის შესახებ სოციომეტრიული მეთოდით მოპოვებული მასალის | გრაფიკული გამოსახულება მოცემული მასალის უკეთ გათვალისწინების მიზნით.

სოციომეტრია /ლათ. societas – საზოგადოება და ბერძ. metron – ზომა/ – სოც. ფს-გიაში ად-ნის სხვადასხვა ჯგუფს შორის და თითოეულ ჯგუფში ცალკე წევრთა ურთიერთდამოკიდებულების, ჯგუფის სტრუქტურისა და დინამიკის შესწავლისა და | გაზომვის მეთოდი. დამუშავებულია ამერიკელი ფსიქიატრის ი. მორენოს მიერ /1892/.

სოციოპათია /ლათ. socialis – საზოგადოებრივი და ბერძ. pathos – ტანჯვა/ – ფსიქიატრიული ტერა ს-ს უწოდებენ საზოგადოებრივად მიუღებელი ქცევის სუბ-ს, ასოციალურ პიროვნებას.

სპენსერის თეორია თამაშისა – იხ. თამაში.

სპექტორალური ფერები – იხ. ფერის შეგრძნება.

სპეციფიკური ენერჯიის კანონი – იხ. შეგრძნების ორგანოთა სპეციფიკური ენერჯიის კანონი.

სპირიტუზმი /ლათ. spiritus – სუნთქვა; სული/ – მიმართულება პარაფსიკაში, რის თანახმადაც აღწის სული უკვდავია და სიკვდილის შემდეგაც აგრძელებს არსებობას, მაგრამ ჩვენ ვერ აღვიქვამთ მას სის შეხედულებით სიკვდილის შემდეგ რომ სული გამოვავლინოთ და დაფუკავშირდეთ, საქიროა საგანგებო პირობების შექმნა, რაც პარაფსიკაში „სპირიტისტულ სეანსს“ უწოდებენ. ამ სეანსზე ვითომდა მედიუმის შუამავლობით შესაძლებელია მკვდრის სულის გამოძახება და მასთან კავშირის დამყარება და, საზოგადოდ ოკულტიზმი, რის მოვლენები სავსებით მოკლებულია სათანადო ემპირიულ დასაბუთებას, მეც-ლად მიუღებელ მიმდინარეობად ითვლება.

სპირიტუალიზმი /ლათ. spiritus – სული; სუნთქვა/ – ფილოსოფიაში მიმართულება, რის თანახმად ყოველი ქვეყნარტი არსებობა მხოლოდ სულის /გონის, იდეის/ გამოვლინება შეიძლება იყოს. ს. არსებითად იმას გულისხმობს, რასაც იდეალიზმი.

სპირიტუალისტური ფსიქოლოგია ან იდეალისტური ფსიკა – ფსიკიური მეცნიერების განვითარების პირველი ეტაპი, რაც ფსიკის კვლევის საგნად მიიჩნედა არა გარესამყაროსთან მიმართებაში მყოფ ფსიკურ პროცესებს, არამედ მხოლოდ თვითდაკვირვებით, ინტროსპექციით მისაწვდომ და სუბრად მოცემულ მოვლენებს. სპ. ფსიკა, ფსიკა, ცნობიერება გაგებული იყო, რაც სულის გამოვლენა. თანამედროვე მეცნიერული ფსიკა ცნობიერების ასეთი გაგების საპირა პოზიციაზე დგას; მისთვის ცნობიერება არის ობიექტური სამყაროს ასახვა და არა სულის გამოვლენა და, ამდენად, ცნობიერების განმსაზღვრელი ობიექტური სამყაროა. ცნობიერება დასაბამიდან მოცემული პირველადი სინამდვილე კი არ არის, არამედ მატერიის განვითარების გარკვეულ საფეხურზე წარმოქმნილი თვისება მატერიისა.

სპონტანური მოქმედება /ლათ. spontaneus – თავისთავადი/ – საკუთარი მიდრეკილებიდან და ლტოლვიდან წარმოქმნილი მოქმედება, ე. ი. არა რაიმე გარეგანი ზემოქმედებით გამოწვეული მოქმედება, არამედ საკუთარი შინაგანი იმპულსით განსაზღვრული. მაგ., „სპონტანური მეტყველება“, როცა ვინმე თავისთვის ლაპარაკობს. „სპონტანური მოძრაობები“ /ჩველი ბვის/, საპირა რეაქტიული მოძრაობები.

სპორტის ფსიქოლოგია /ინგლ. sport/ – ფსიკის დარგი, შეისწავლის იმ ფსიკურ უნარს და მონაცემებს, რებიც საფუძვლად უდევს ამა თუ იმ სპორტულ ქცევას. /იხ. ქცევის ფორმები/.

სტაბილურობა განწყობისა /ლათ. stabilis – გამძლე, უცვლელი/ – იხ. განწყობის თვისებები.

სტატიკურობა განწყობისა /ბერძ. statikē – წონასწორობა/ – გან-

წყობის დინამიკურობის საპირა ცნება, იხ. განწყობის ინდივიდუალურ-დიფერენციული ხასიათი.

სტატიკური ყურადღება — იხ. ყურადღება.

სტატიკური შეგრძნება — იგივეა, რაც წონასწორობის შეგრძნება /იხ./.

სტენიური აფექტი — იხ. აფექტი.

სტერეოტიპული მოქმედება — მოქმედება, რიც ერთი და იმავე სახით მეორდება.

სტერეოსკოპი /ბერძ. stereos — სივრცითი და scope — გუყურებ /— აპარატი, რის საშუალებითაც შეიძლება ორგანოზომილებიანი საგანი რელიეფურად, სამ განზომილებაში აღვიქვათ. ამისათვის საჭიროა ს-ში ჩაიღოს ერთი და იმავე საგნის ორი სურათი, რათა ერთი ისეთია, რ-რიცა მისი ასახვა ერთი თვალის ბადურაზე (ვთქვათ, მარცხენა თვალის ბადურაზე), ხოლო მეორე კი ისეთი, რ-რცა იგი ასახული მეორე მარჯვენა თვალის ბადურაზე. ამ ორი სურათის შერწყმა ბინოკულარული ხედვისას ს-ში, იძლევა საგნის რელიეფის სამ განზომილებაში აღქმას.

სტიმულ-რეაქცია /S-R, იგივე „გალიზიანება-რეაქცია“ /-იმ ფსიკური მიმართულების მეთოდური ფორმულა, რის შეხედულებით ფსიკია ცნობიერების მოვლენებს კი არ უნდა იკვლევდეს, არამედ გარეგანი გალიზიანების საპასუხოდ გამოწვეულ რეაქციებს, /მაგ., ასეთია ბიჰევიორისტული მიმართულება, რეფლექსოლოგია/. ამ მიმართულების შეხედულებით, ობიექტურად მხოლოდ გალიზიანებით გამოწვეული რეაქციების დაკვირვება შეიძლება. ამიტომ ფსიკის კვლევის ობიექტი მოძრაობები /რეაქციები/ უნდა იყოს ს-რ-ს, რაც მეთოდს, იყენებს აგრეთვე ზოოფსიკია.

სტრესი — შემოკლებით „C“ /ინგლ. stress — დატვირთვა, წნევა, დაძაბვა/ — სამედიცინო ტერ., ავტორია ჰ. სელიე /კანადა, 1936/. ნიშნავს საზოგადოდ, ცხოველის და, კერძოდ, ადამიანის მწვავე ფსიქოფიზ. მდგომარეობას, გამოწვეულს ფიზ. ან ფსიკური „ზეზღურბლური“ დატვირთვით. ასეთი დატვირთვა, წარმოიშობა გარკვეული პირობების შემოქმედებით, რის სირთულე და სიმძიმე სუბის ძალთა საპასუხო ამტანობას აღემატება /ან სუბიექტის მიერ ასეთად განიცდება/. ირღვევა სუბის გარემოსთან ადაპტირებული სასიცოცხლო წონასწორობა და მის არსებობას დაღუპვის საშიშროება ემუქრება. ამ სიტუაციის საპასუხოდ, ორგანიზმში წარმოიშობა არასპეციფიკური რეაქცია, რაც ს. ეწოდება. სის წარმომშობი ფაქტორები /სტრესორები/ მრავალია, მაგ., მძიმე ავადმყოფობა, მოწამვლა, ხანძარში ან ავარიის მოხვედრა, ყოველგვარი მძიმე ტრავმა, ხანგრძლივი უსიამოვნო აფექტური მდგომარეობა, ახლო აღნის დაკარგვა, შიში, და, საზოგადოდ, ქრონიკული უსიამოვნო ემოციები.

ის გამომწვევი სიტუაცია

ს-ის საპასუხო დაცვითი რეაქცია მიმართულია იქითკენ, რომ გამოიყვანოს ორგანიზმი ს-ული მდგომარეობიდან, ე. ი. აღადგინოს დარღვეული სასიცოცხლო სტატუსი და კვლავ შექმნას ორგანიზმის რეზისტენტურ-ადაპტირებული მდგომარეობა. /იხ. ჰომეოსტაზი/. ამ მიზნით ხდება სუბ-ის მთელი ძალების მობილუზება ორგანიზმში წარმოიშობა ამ დაცვითი ძალების მასტიმულირებელი ცვლილებები, რთაც სელიემ „გენერალური ადაპტაციური სინ-დრომი“ უწოდა /შემოკლებით G. A. S. /.

ს-ული მდგომარეობით ორგანიზმში გამოწვეული ცვლილებები შემდეგია: ფიზიოლ. სფეროში-გულისა და სუნთქვის ორგანოების აჩქარებული მუშაობა, სისხლის არტერიული წნევის მომატება, გამოყოფითი ფუნქციების გაძლიერება, საგულისხმოა, ჰორმონულ სისტემაში მომხდარი ძვრები, მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია ადრენო-კორტიკოტროპული /A. C. T. H/ და ჰიპოფიზის წინა წილის ჰორმონების დიდი რაოდენობით გამოყოფა და მათი გადასროლა სისხლში /სელიემ, 1948; 1953/. აღნიშნულ ცვლილებებს იწვევს თავის ტვინის ჰემისფეროების ქერქის ძლიერი და ფართო ხასიათის აგზნება და, კერძოდ, ვეგეტატიური, სიმპათიკური და პარასიმპათიკური ნ. ს-ის მომატებული ფუნქციობა.

ჰორმონული სისტემის აღნიშნული ცვლილებების განვითარებაში სელიემ სამი სტადია ანუ ფაზა დაადგინა: 1. სიგნალის ანუ „განგაშის“ ფაზა: ადრენო-კორტიკალური და გლუკო-კორტიკალური ჰორმონების გაძლიერებული გამოყოფის დასაწყისი; 2. რეზისტენტობის ფაზა - ძალათა მასტიმულირებელი ჰორმონების ზეგავლენით ორგანიზმის ტოლერანტობის /გამძლეობის/ გაძლიერება; 3. გამოფიტვის ფაზა - ჰორმონების გამოყოფის შესუსტება, შედეგად ორგანიზმის ძალების დაცემა.

ცვლილებები ფსიქიკურ სფეროში: მწვავე სულიერი დაძაბულობა, მოუსვენრობა, შფოთი, წუხილი, აწეული გაღიზიანებადობა, ცუდის მოლოდინის განწყობა, ფრუსტრაციის მდგომარეობა, გამუდმებული შიში, ნევროზის მოვლენები და, უკიდურეს შემთხვევაში, სულიერი დაავადებაც კი. თუ სტრესის გამომწვევი ფაქტორები /სტრესორები/ არ მოიხსნა ან არ შემსუბუქდა და რეზისტენტობის ფაზამ ვერ გაიმარჯვა, ძალათა გადაძაბვა ორგანიზმს გამოფიტავს, გამძლეობა დაეცემა და სუბ. დაილუპება.

ტერმინი ს. დღეს ფართოდაა გავრცელებული სამედიცინო, ფსიკურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, აგრეთვე ყოველდღიურ მეტყველებაშიც.

სტრობოსკოპი /ბერძ. strobos - ბრუნვა/- მოძრავი დაფდაფი, რ-ის ზედაპირზედაც აღნიშნულია ერთიმეორის მომდევნო მოძრაობის ფაზე-

ბი. ს-ის ტრიალის პროცესში ისინი ქმნიან უწყვეტი მოძრაობის ილუზიას. წინამორბედი კინოსი. ს. გამოიყენეს გეშტალტფსიქოლოგებმა „მოჩვენებითი მოძრაობის“ შესასწავლად.

სტრობოსკოპული მოვლენა — უმოძრაო სურათების ხედვისას მოძრაო სურათების აღქმის ილუზია. /იხ. მოძრაობის ილუზიები/.

სტრუქტურა /ლათ. *structura* — წყობა, აგებულება/ — რაიმე მთლიანი მოვლენის აგებულება, აღნაგობა, რ-ლის შინაგანი წყობა განსაზღვრულია ელემენტთა მიმართებით მთლიანთან და ერთიმეორესთან. მაგ., ქიმიკაში მოლეკულის ელემენტთა შინაგან წყობას, მათ მიმართებას ერთმანეთთან და მთლიან მოლეკულასთან ს. ეწოდება. ს-ის ცნება ფართოდაა გავრცელებული მეცნ-ში. ფს-გიაში სულიერ მოვლენათა აგებულების და წყობის აღმნიშვნელ ცნებად ს. პირველად ვ. დილთაიმ იხმარა.

ფს-კური მოვლენა, განცდა ს-ული აღნაგობისაა, თუ მისი მომენტები, ნაწილები ან საფეხურები ერთ მთლიანობაში საერთო მიზნით არიან გაერთიანებულნი. ფს-კური მოვლენა, რ-რც სტრუქტურა, დანაწევრებული ანუ დასაფეხურებული მთლიანობაა. ინდივიდის მთელი სულიერი ცხოვრება ასეთი ს-ებისაგანაა აგებული; ყველაზე მაღალი ს-ული მთლიანობა თვით პიროვნებაა ყველა თავის დისპოზიციათა და ფუნქციათა ერთობლიობით.

სტრუქტურული ფსიქოლოგია მიმართულება ფს-გიაში, რ-რც სულიერ მოვლენებს განიხილავს რ-რც შინაგანად დანაწევრებულ მთლიანობას, რ-ის ნაწილები /ელემენტები/ ერთი საერთო მიზნით არიან გაერთიანებულნი. ს. ფს-ს ფს-კურ მოვლენათა გაგების პრინციპად სტრუქტურის ცნება აქვს აღიარებული. რ-რც მიმდინარეობა ფს-გიაში ისტორიულად ვ. დილთაის „გაგებით ფს-გიიდან“ ანუ „გონით მეცნიერული ფს-გიიდან“ იღებს თავის დასაწყისს საწინ. ფუნქციური ფს-გია /იხ. /.

სტუპორი /ლათ. *stupor* — გაშეშება, გაქვაგება/ — ფსიქომოტორული შეკავება. ავად არ მოძრაობს, გაშეშებულია, გარემოსაგან გამოთიშულია, აღ-ნებთან ურთიერთობა არ სურს. აზროვნების ფუნქციები დაქვეითებულია, ვითარდება მუტიზმი. ს. თან სდევს შიზოფრენიულ დაავადებას, დეპრესიულ მდგომარეობას, ისტერიას; შეიძლება წარმოიშვას რაიმე კატასტროფაში მოხვედრის შედეგად, აგრეთვე ზედმეტი გადაქანცვის მიზეზით. გამოყოფენ ისტერიულ, კატატონიურ, ფსიქომოტორულ, ფსიქოგენურ და სხვა ს. სამი სახისა: 1. ცვილისებური — სხეულს ან მის რ-იმე ნაწილს შეგიძლიათ მისცეთ ნებისმიერი ფორმა. ავად მას ერთხანს ინარჩუნებს უცვლელად; 2. ნეგატიური — ავად ეწინააღმდეგება სხეულის მდებარეობის ყოველგვარ ცვლილებას; 3. სრული გაქვაგება — ავად დიდხანს ინარჩუნებს ერთხელ მიღებულ მდებარეობას სრულიად უცვლელად.

სუბიექტი /ლათ. subjectum – ქვემდებარე, საფუძვლად მდებარე/ – ფს-გიაში: ად-ნის „მე“, საკუთრე პიროვნება, ინდივიდი, რ-რც წარმოქმ-გენის უნარის მქონე, შემოქმედებელი და მოქმედი არსება | საპირ. ობიექტი /იხ./.

სუბლიმაცია /ლათ. sublimo – გამაღვლებ, მაღლა ამყავს/ – ფსიქოანა-ლიზში ზ. ფროიდის მიერ შემოტანილი ტერ. ნიშნავს სუბ-ის ფს-კის | ღრმა | ფენებში წარმოშობილი ძალების – ლიბიდოზური | მისწრაფებების, კომპლექსების, განდევნილი განცდების სპეციფიკური აქტივობის მოხსნას და სხვა უფრო მაღალი მიზნის განხორციელების აქტივობაში მათ გადაყ-ვანას, ამ ძალების სხვა მიმართულებით გადართვას და შემოქმედების მა-ღალი ქაბების /შეცნ., ხელოვნება და სხვა./ სამსახურში მათ ჩაყენებას. ფსიქოანალიზის კონცეფციით, ძალების ასეთი გადანაცვლება ხდება სუბ-ის შეუცნობლად, ანგარიშმიუცემლად, არაცნობიერად. ძალების გადანა-ცვლების საჭიროებას იწვევს შინაგანი კონფლიქტური | სიტუაციიდან თა-ვის დაღწევის აუცილებლობა. კონფლიქტური სიტუაცია იქმნება ლიბიდოზურ სწრაფვათა დაბალი მიზნების დაპირ-ბით მაღალ იდეალებთან, საზოგადოებრივ შეხედულებათა ნორმებთან, იმასთან, რაც სოც-რად და-კანონებულია. ამ დაპირ-ბით წარმოშობილი კონფლიქტის შედეგად ლიბი-დოზურ ლტოლვათა რეალიზაცია ფერხდება. არარეალიზებული ძალები კი აქტივობისკენ ისწრაფვიან, დაგროვებული ენერგია განტვირთვას მოით-ხოვს და აი, სწორედ მაშინ ხდება ამ ენერგიის სხვა მიმართულებით გადაყვანა, საზოგადოებრივად მისაღები და უფრო მაღალი სახის შემოქმედებით აქ-ტივობაში მათი გადართვა. ს-ის შედეგად ხდება /დაუხარჯავი/ ენერგიის დახარჯვა და შინაგანი დაძაბულობისაგან განტვირთვა. ამ თვალსაზრის-ით, ს „დაცვითი რეაქციის“ მექანიზმს წარმოადგენს, წარმოქმნილს ში-ნაგანი კონფლიქტური სიტუაციისაგან თავის დაღწევის მიზნით.

სუბსტანცია /ლათ. substantia – არსი/ – ფილოს-ური ტერ. აღნიშ-ნავს ცვალებად მოვლენათა და საგანთა უცვლელ, მყარ საფუძველს. ფს-გია-ში: სულიერ მოვლენათა /ფს-კურ მოვლენათა/ ასეთ მყარ საფუძვლად მე-ტაფიზიკურ-იდეალისტურ და რაციონალისტურ ფს-გიას სული მიაჩნდა. სუ-ლი, მისი, აზრით, რ-რც დამოუკიდებელი არსის მქონე მთლიანი, მყარი ერ-თიანი საფუძველია სიცოცხლის ყველა მოვლენისა. სულის ასეთ გაგებას შეებრძოლა ემპირიული ფს-გია, რ-აც ფს-გიის საგნად სულიერი მოვლენები დასახა – ფს-კური | აქტები და პროცესები – აღქმა, წარმოდგენა, აზროვნე-ბა და სხვა. ამით დაძლეულ იქნა ფს-გიაში სულის ფს-კის რ-რც სუბსტან-ციის გამოვლინების გაგება.

გ. ვუნდტმა /1882 – 1920/ დამოუკიდებელი მყარი „სული – სუბსტანცი-ის“ საწინ. ფს-კურის | პრინციპად აქტუალობის ცნება წამოაყენა. აქედან

დაწყებული, მეცნ. ფს-გია მიისწრაფოდა აეგო ე. წ. «ფს-გია სულის გარე-
შე», ე. ი. «უსუბსტანციო» ფს-გია, რ-საც თავისი საგანი — ფს-კური მოვ-
ლენები — წარმოდგენილი ჰქონდა არა რაიმეს გამოვლინებად, რ-იც ცალკე
არსებობს და მათ იწვევს, არამედ მხოლოდ რ-რც ფუნქციობა, აქტივობა,
მოქმედება.

სუბსტანციის პერიოდი — იხ. ბ-ვის გონებრივი განვითარების პერიოდი.

სუბსტიტუცია /ლათ. substitutio — ერთის შეცვლა მეორე რაიმეთი/ — ზ.
ფროიდის ფსიქოანალიზში დაცვითი მექანიზმის ერთ-ერთი სახე. ნიშნავს
თავდაპირველად მოცემული ობიექტის შეცვლას სხვა ობიექტით, შემცვლე-
ლით, სუროგატით. ასეთი შეცვლის გამომწვევი მიზეზი შეიძლება იყ-
ოს რ-რც შინაგანი, ისე გარეგანი ფაქტორი. გარეგანი ე. ი. ობიექტუ-
რი ფაქტორი წარმოიშობა სასურველი ობიექტის დაკარგვით/გინმე წა-
გართმევს, თვითონ გეტყვის უარს, მოკვდება/ სუბ-ური ფაქტორი შინა-
განი მოტივია. მაგ., როცა საკუთარი მიზეზით გამოწვეულ პირად წარუ-
მატებლობას რაიმე საქმეში სხვას გადააბრალე, შენს ადგილას დამნა-
შავედ სხვას დააყენებ, მერე კი იმას რატომღაც შეიძულე; ან, როცა
ნამდვილ დამნაშავეს ვერაფერს გაუბედავ და აგრესიას სხვაზე გადაი-
ტან, სხვაზე იყრი ჯავრს — ერთ ობიექტს შეცვლი მეორეთი. ს-ის პროცე-
სი არაცნობიერად მიმდინარეობს, სუბ-მა ამის შესახებ არაფერი იცის.

სუგესტივობა /ლათ. suggero — დამატება; მიცემა, მიწოდება/ —
იგივეა, რაც შთაგონება.

სული /ბერძ. psyche — ღუნტქვა, ლათ. anima/ ს-ის ცნებას თავისი
ისტორია აქვს. ფილოს-ური აზროვნების განვითარების ადრეულ პერიოდ-
ში, რელიგიურ შეხედულებათა ზეგავლენით, ს-ის ცნებაში გულისხმობდნენ
სხეულისგან/მატერიისგან/ დამოუკიდებელ, თვითმყოფად სინამდვილეს,
სუბსტანციას, რ-იც სიცოცხლის პრინციპად იყო წარმოდგენილი /არისტო-
ტელე, იხ. ენტელექია/. ს-ითვლებოდა უსხეულო მოვლენად, რ-იც საფუძ-
ვლად უდევს ორგანიზმის ყველა სასიცოცხლო პროცესს, რ-რც ბიოლოგი-
ურს, ისე ფს-კურს, განცდადს. ს-ის ასეთი გაგება, რ-იც ფაქტობრივად
მე-17-18 საუკუნემდე გაბატონებულ შეხედულებად ითვლებოდა ფს-კია-
ში /მეტაფიზიკურ-იდეალისტური ფს-გია/, მეცნ-ად მიუღებელია. ს. რ-
-რც სუბსტანცია, არ შეიძლება მეცნ-ულ — ემპირიული კვლევის საგანი
იყოს. ამიტომ თანამედროვე ფს-გიაში სიტყვა ს. რომ იხმარება, იგი სულ
სხვას ნიშნავს. ს. სინონიმია ფს-კური პროცესებისა ანუ განცდებისა, რ-
-ელთა არსებობა დაკვირვებაში გვეძლევა და ამ სახით ემპირიულ სინამ-
დვილეს წარმოადგენს.

თანამედროვე ფს-გია ს-ის მოვლენებს იკვლევს არა რ-რც სულიერი
სუბსტანციის მოქმედებებს, არამედ მხოლოდ რ-რც ფს-კურ პროცესებს:

განცდებს – შეგრძნებას, აღქმას, წარმოდგენას, ყურადღებას, მეხსიერების მოვლენებს, აზროვნებას, ემოცია-გრძნობებს და ნებელობას გარკვეულ სხეულებრივ პროცესებთან დაკავშირებით.

სულიერი დაავადებანი – ასეთებია ყველა სახის ფსიქოზები /იხ. ფსიქოზი, ფსიქიკურ დაავადებათა კლასიფიკაცია/.

სულიერი სიბრმავე – იხ. აგნოზია.

სუნის /ყნოსვის/ შეგრძნება – მჭიდრო კავშირშია გემოს შეგრძნებასთან. ორივეს – სუნის და გემოს შეგრძნებებს – ქიმიურ შეგრძნებებს უწოდებენ, რადგან მათ იწვევს გამლიზიანებლის ზემოქმედება რეცეპტორებზე ქიმიური დაშლის სახით. ს. შ. ნაირნაირია, მათი კლასიფიკაცია დამაკმაყოფილებელი სახით დღემდეც არ არსებობს. ისტორიულად ცნობილია ლინეს კლასიფიკაცია, რაც ს-ის შეგრძნებებს

შვიდ ძირითად ჯგუფად ჰყოფს: 1. არომატული, 2. ბალზამური, 3. აშბრის, 4. ხაზვის, 5. თხის, 6. საზიზლარი და ნარკოტული /ოპიუმისა და ბალნინჯოსი/ და 7. გულის ამრევი, მაგ; დამპლის. ჰ. ცვარდემარკერმა ლინეს ამ შვიდ ძირითად სუნს დაუმატა ეთერული სუნი /ვაშლის, მსხლის, ანანასის/ და დამწვრის ს. /თუთუნის, დამწვარი ყავის და სხვა/. დღეს უფრო მიღებულია ჰ. ქენინგის კლასიფიკაცია. იგი ფერის შეგრძნების ანალოგიის მიხედვით, ს. შ-ის სიმრავლეში ისეთ ძირითად და მთავარ სუნებს ეძებს, რთა შერევით ყველა სხვა დანარჩენი სუნები მიიღება. ასეთ სუნებად იგი ექვს სუნს თვლის: 1. ყვავილის, 2. დამპლის, 3. ხილის, 4. საკმაზის, 5. დამწვრის და 6. ფრისის.

ს. შ-ის ცვლილება დამოკიდებულია გამლიზიანებლების ერთდროულ მოქმედებაზე და ხანგრძლივობაზე: ა/ როდესაც გამლიზიანებლები ინტენსივობის მხრივ დიდად განსხვავდებიან ურთიერთისაგან, მაშინ ძლიერი გამლიზიანებელი საგნებით ჩრდილავს სუსტს და ნარევი სუნის ნაცვლად გვრჩება ძლიერი გამლიზიანებლის სუნის შეგრძნება, ბ/ როდესაც სუნები ერთმანეთისაგან ინტენსიურობით საგრძნობლად არ განსხვავდებიან, მაშინ ისინი ურთიერთს ერევიან და ახალი ს-ის შეგრძნებას იძლევიან, მაგ., პარფიუმერიის მოვლენები, ოდეკოლონი; გ/ არსებობს ისეთი სუნები, რ-ლთა შერევა მათ ნეიტრალიზაციას იწვევს /კაუჩუკისა და სანთლის ს. ურთიერთს ანეიტრალებს, აგრეთვე რიკინიუმის ზეთი ანეიტრალებს ვანილის ს-ს/. ს-ის შ-ში აღვილი აქვს ადაპტაციის მოვლენებს, მაგ., თუთუნის მწვეველი ოთახში თუთუნის ს-ს ვერ გრძნობს.

სურათის აღწერის ტესტი–იხ. ბავშვის გონებრივი განვითარების პერიოდები.

სურვილი - ემოციური ტონით შეფერილი ნდომის მდგომარეობა, წარმოიშობა რაიმე მოთხოვნის საფუძველზე, გულისხმობს კოველთვის საგანს, ობიექტს, მოვლენას, რისკენაც ისწრაფვის სუბიექტი და ადრეულად მის მიზანს შეადგენს, /მაგ., მიღწევები თეორიულ ცხოვრების პრაქტიკულ სფეროში, სულიერ და მატერიალურ ღირებულებათა შექმნა, საზოგადოებრივ-სოც. და პირად-ინდივიდუალური იდეალების განხორციელება და სხვა/. ს. რომ ემოციური მდგომარეობაა, ამას ისიც ამტკიცებს, რომ ადრეული ბავშვის ასაკში, როდესაც ბავშვი მთლად ემოციურ არსებას წარმოადგენს, ს. მისი მოქმედების წამყვანი ფაქტორია და მისი ქცევის ერთადერთი მოტივი.

ზრდადამთავრებული ნორმალური ადამიანი კი თავის სულებს აცნობიერებს, აზროვნების თვალთშეშვას და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს მათ განხორციელებაზე ზრუნვას. ამ აზრით, ს. ინტელექტუალურ გრძობათა ჯგუფს განეკუთვნება და სუბიექტის ნებისულო მოქმედების საფუძველი ხდება. ს. როგორც მოთხოვნისათვის ემოციური ეკვივალენტი და მოქმედების საფუძველი, ადრინდის სიციცხლის უნარიანობის მაჩვენებელი ნიშანია. ვისაც არაფერი სურს, ის სიციცხლის უნარსა და მოქმედებას მოკლებულია ჩვეულებრივ, ნორმალურ პირობებში, ადრინდის ს. თა სამყარო ამოურწყველია, მაგრამ ს. თა განხორციელება ზღვარდებულია, რაც შინაგანი მოტივებით, ისე - გარეგანი პირობებით შინაგანად ცნობიერად თუ არა-ცნობიერად, საკუთარ ს. ს. ებრძვის სუბიექტის მორალურ-ეთიკური და საზოგადოებრივ-სოც. „მე“. სუბიექტის ბრძოლას საკუთარი ს.ების წინააღმდეგ ასახავს არაცნობიერის ფსიქია /ზ. ფროიდი და მისი სკოლა/. ს. თან ბრძოლის საფუძველზე აღმოცენებული მრავალნაირი სახის „ტაბუ“ ან კიდევ რელიგიის მიერ დაწესებული აკრძალვები და კანონები. ს. ის შეზღუდვის გარეგანი პირობა ობიექტური სამყაროა, რაც ს. ს.ების განხორციელებას ხშირად უბზობს გზას და ადრინდის იძულებულია დათრგუნოს ისინი.

ამრიგად, ადრინდის სურვილთა ნაწილი, შინაგანი თუ გარეგანი მიზეზით, გაუნადგებელი რჩება. ასეთ შემთხვევაში სუბიექტი ისწრაფვის გადაიტანოს თავისი ს.ების განცდა ოცნებაში და აქ განიცადოს მათი რეალიზება. რასაკვირველია, ეს იქნება ს. თა დაკმაყოფილების ეფემერული ილუზორული გზა, რაც ნამდვილი დაკმაყოფილების ძალა არ შესწევს /იხ. ოცნება/.

სურდობედაგოგია /ლათ. surdus - ყრუ/ - პედაგოგიკური მეცნიერის დარგი. შეისწავლის ყრუ-მუნჯ და სმენადაქვეითებულ ბავშვთა აღზრდისა და სწავლების პრობლემებს, ამუშავებს მათი სწავლა-აღზრდის მეთოდებს. მათგან მთავარია ენის, მეტყველების სწავლება. ნაყოფიერად ითვლება,

როც სწავლებითი ექსპერა, ისე სწავლებასთან დაკავშირებული ლაბორატორიული ექსპერა, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სურდოტექნიკის განვითარებასა და გამოყენებას. ასეთებია: ბგერის გამაძლიერებელი აპარატი; ხელსაწყოები, რეზინო-ბგერით ინფორმაციას სხვა სახის სიგნალებით გადასცემენ, მაგ., სინათლის შუქით, ან კანის ზედაპირის მექანიკური გაღიზიანებით და სხვა.

სუსტგონებიანობა | ფს-კური/გონებრივი და ნებისყოფითი/ ძალების დაქვეითება. ორი სახისაა: თანდაყოლილი და შეძენილი, /იხ. ოლიგოფრენია, დემენცია/.

სუქცესიური /ლათ. successio - თანამიმდევრობა/ - ორი მოვლენის დროში ერთი მეორის შემდეგ მიმდინარეობა, ე. ი. ორი გამლიზიანებლიდან ჯერ ერთი ზემოქმედებს, მეორე შემდეგ, მაგ., პირობითი რეფლექსის გამომწვევების ექსპერაში ცხოველს პირველად ეძლევა ინდიფერენტული გამლიზიანებელი, ვთქვათ ბგერა, ამის შემდეგ - უპირობო გამლიზიანებელი - კვება. ამ ორი გამლიზიანებლის ერთი მეორის შემდეგ მიმდინარეობას ეწოდება ს. მიმდინარეობა. საწინა-სიმულტანური.

სუქცესიური კონტრასტი - იხ. კონტრასტი.

სწავლა - აღ-ნთან გაცნობიერებული, აქტიური, მიზანშეწონილი, მოქმედება, იგი მოვლენის აზრის წვდომას ნიშნავს, მისი შინაგანი ბუნების, მისი მექანიზმის გაგებას და ათვისებას. ს. აღ-ნთან უსათუოდ ახალი მასალის დაუფლებასა და მის ორგანიზებას გულისხმობს, ე. ი. უკვე განმტკიცებული ცოდნის სისტემაში ამ ახლად მოპოვებული მასალის შეყვანას, მისი გაგეშტალტებას და სტრუქტურისადაც მისი შესატყვისი საშუალებების გააქტიურება „ფუნქციური ტენდენციით“ გამოწვეული იმპულსის ზეგავლენით ხდება. ახალი მასალის დაუფლება-დამახსოვრებას ინტელექტუალური, ნებელობითი, სენსორული და სხვა ფიზიოლ. ფაქტორები განსაზღვრებენ.

„სწავლობს“ ცხოველიც. მაღალი საფეხურის ცხოველთა „სწავლას“ /დრესურას/, ოტო კელერი / O. Koehler, დ. 1899/ რამდენიმე სახედ ყოფს: 1. გადაჩვევა - გამლიზიანებელი, რაც ცხოველის რეაქციას იწვევდა, უბა-სუხოდ რჩება, თუ ამ გამლიზიანებელმა მოსალოდნელი ზემოქმედების ძალა დაკარგა, იგი ნეიტრალურ გამლიზიანებლად იქცევა; 2. ასოციაციური სწავლა - ახალი მასალის ძველთან დაკავშირება; 3. ს. „ცოდნისა და შეცდომის“ მეთოდით, - იმ მოქმედების განმტკიცება, რაც შემთხვევით დადებით შედეგს მიაღწია; 4. ს. მიბადვით; 5. ს. ჩაწვდომით /უსიტყვო აზროვნება/. სის ეს სახეები გვხვდება აგრეთვე პრიმიტიულად-ნებში და დაბალი ასაკის ბავშვებში.

ს. ცხოველებთან ექსპერა-ლად შეისწავლა ამერა ფს-გიურმა მიმართულე-

ბამ ბიჰევიორიზმი (იხ. „ცდა და შეცდომა“), მაგრამ ცხოველზე ამ მე-
თოდით მოპოვებული შედეგების გაიგივება აღ-ნის აზრიან ქცევასთან და
მისი გადატანა აღ-ნის ს-ზე არაბიჰევიორისტულ ფს-გიას უმართებულოდ
მიაჩნია, რადგან ს. აღ-თან სულ სხვა პრინციპზეა აგებული, ვიდრე ცხო-
ველთან. აღ-ნთან იგი კოგნიციური ფუნქციებით არის გაშუალებული.

სწავლის თეორიები – ს. თ-ის მთავარ პრობლემას სწავლის როშელო-
ბითი განსაზღვრება შეადგენს, სახელდობრ, ის, თუ რა არის სწავლა.

ისტორიულად აღნიშნულ საკითხს პირველად ასოციაციური ფს-გია შე-
ეხო. მან სწავლის საფუძვლად ფს-კური მოვლენების უზოგადესი პრინ-
ციპი ა ს ო ც ი ა ც ი ა წამოაყენა /იხ. ასოციაცია წარმოდგენათა/. ამ
თეორიის თანახმად სწავლა ასოციაციური კავშირების დამყარებაა ახალ
შთაბეჭდილებასა და უკვე არსებული ცოდნის შინაარსს შორის /იხ. ასო-
ციაციური ფს-გია, ასოციაციის კანონები/.

შემდეგი ფს-გიური მიმდინარეობა, რ-მაც სწავლის პრინციპად ასო-
ციაცია გამოიყენა, არის ბიჰევიორისტული მიმდინარეობა, რ-ის საფუძ-
ველზე სწავლის არაერთი თეორია წარმოიშვა.

სწავლას ბიჰევიორიზმი განიხილავს რ-რც „გაღიზიანება – რეაქცი-
ის“ პირდაპირ კავშირს ყოველგვარი „შუამდებარე ცვლადის“ გარეშე.
ბიჰევიორიზმის ამ უკომპრომისო დებულებაში ახალი შეხედულება შემოიჭრა.
/ე. თორნდაიკი, კ. ჰალი, ე. გუთრიე, ე. ტოლმენი, ბ. სკინერი/. თორნდა-
იკმა შემოიტანა „მომდევნო ეფექტის“ ცნება /იხ. მომდევნო ეფექტის
კანონი/, ამ ცნების მიხედვით ქცევის განმტკიცება ცხოველებში, „ცდი-
სა და შეცდომის“ პირობებში, შემთხვევით მიგნებული დადებითი რეზულ-
ტატის ეფექტის უკუშეგავლენის შედეგად ხდება /იხ. „ცდა და შეცდო-
მა“/.

გუთრიე-ს მიერ წამოყენებული თეორია, ე. წ. კონტიგუიტეტის თე-
ორია, ასოციაციის თეორიის პირდაპირი გაგრძელებაა. ამ თეორიის მიხე-
დვით, ჩვევის განმტკიცება დამოკიდებულია არა თორნდაიკის „მომდევ-
ნო ეფექტზე“, არამედ იმ ასოციაციურ კავშირებზე, რ-იც თავიდანვე
მყარდება გაღიზიანებასა და რეაქციას შორის მათი სიმულტანური მოქ-
მედების შედეგად, ყველაზე უფრო ძლიერად პირველი მოძრაობა უკავ-
შირდება მოცემულ სიტუაციას, ამიტომ სიტუაციის გამეორების შემთხვე-
ვაში უნდა მოვლოდეთ წინა გადაწყვეტის გამეორებას. ჰალი
თავის თეორიას აგებს თორნდაიკის „ეფექტის კანონის“ ცნებაზე. სწავ-
ლის ანუ ჩვევის შექმნა არის გაღიზიანება რეაქციის და მოთხოვნილე-
ბის დაკმაყოფილების ერთ კავშირად შერწყმის შედეგი. ტოლმენი და
შორდა, როგორც გუთრიეს ისე ჰალს, მან თავის თეორიაში შემოიტანა
„შუამდებარე ცვლადის“ სახით მიზნისა და მოლოდინის ცნებები.

ბიჰევიორიზმის ყველა ამ თეორიის ძირითადი საფუძველი, მიუხედავად მათ შორის არსებული სხვაობისა, საესებით ერთი და იგივე რჩება; ყველა ისინი „უშუალობის თეორიის“ პოზიციიდან ამოდიან /დ. უზნაძე/, და საზოგადოდ ქცევა და, კერძოდ, სწავლა „გადიზიანება-რეაქციის“ პირდაპირი ურთიერთდამოკიდებულებიდან გამოჰყავთ, სუბიექტის ჩართვის გარეშე ტოლმენის „შუამდებარე ცვლადის“ ცნებას არსებით ცვლილება მათ თეორიებში არ შეაქვს და ისინი მაინც მექანიკურ თეორიებად რჩება. ცხადია, მიზნობრივად მიმართული და კოგნიციურ-ნებელობითი ფუნქციებით მოქმედი ქცევის განსაზღვრება მათ არშეუძლიათ.

„უშუალობის პოზიცია“ და სუბ-ის აქტიური როლის იგნორირება ვერც გეშტალტფსიქოლოგიამ აიცდინა. ამ თეორიის მიხედვით, სწავლა მიზნის იმპულსით გამოწვეული თავის ტვინის „ფართო ველის დინამიკური სტრუქტურისა“ მოვლენაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ მიზანი /ვთქვათ, საკვების მოპოვება/, საშუალება /საკვებადღე მისაწვდომი იარაღი/ და გზა ამ საკვებისაკენ ერთ მთლიანობაში სტრუქტურდება და ასე მთლიანად აღიქმება ცხოველის მიერ ერთ ობიექტურ ველში, ხოლო ამ მთლიან აღქმაში, გეშტალტთეორიის აზრით, მოცემულია თვითონ პრობლემის გადაჭრა: აღქმისთანავე ცხოველი ვითომ ხედავს, რა უნდა გააკეთოს, ის ერთბაშად წვდება საქმის ვითარებას და ამოცანას პირველივე მოძრაობით დადებითად წყვეტს /იხ. ჩაწვდომა/. მაგრამ სუბ-ის აქტიურობა აქაც გამორიცხებულია, ის მხოლოდ პასიური შემსრულებელია. თუმცა გეშტალტთეორია თავიდანვე ებრძოდა რ-რც ასოციაციონიზმს, ისე-ბიჰევიორისტების „სტიმულ-რეაქციის“ ფორმულას, მაგრამ, რ-რც ვ. შტერნი ამტკიცებს, თვით გეშტალტფსიქოლოგია, მათგან შორს არ წასულა, რადგან თავის თავში დახშული იზოლირებული მთლიანობები, სტრუქტურები იმავე ასოციაციური ფს-გიის „ელემენტებს“ გვაგონებს.

დ. უზნაძის თეორია, დ. უზნაძის აზრით, „გეშტალტთეორიის“ მიერ წარმოდგენილი „ქცევა“, მაშასადამე, სწავლაც, ისე რ-რც ბიჰევიორისტების მიერაა გაგებულნი, წმინდა მექანიკური პროცესია; სტრუქტურული აღქმა და მასში „მომენტური ჩაწვდომა“, „სტიმულ-რეაქციის“ მსგავსად, სუბ-ის აქტივობის გარეშე მიმდინარეობს; გეშტალტფსიქოლოგია უშუალობის პოზიციაზე განაგრძობს დგომას და სუბ-ის აქტიურ როლს უგულებელყოფს. დ. უზნაძე სწავლას განიხილავს რ-რც სუბ-ის აქტივობით გაშუალებულ და მიზნობრივად მიმართულ ქცევას, რ-რც სრულებით გარკვეული სპეციფიკა ახას., რის გამოც იგი ქცევის არც ერთ სხვა ფორმაზე არ დაიყვანება და ქცევათა კლასიფიკაციაშიც არც ექსტროგენურ და არც ინტროგენურ ქცევებში თავსდება. სწავლა დამოუ-

კიდებული ქცევის ფორმაა /იხ. ქცევის ფორმები/. თავისებურებანი, რთა გამო და უზნაძე სწავლას ქცევის დამოუკიდებელ ფორმად მიიჩნევს, შემდეგია: 1. სწავლითი აქტივობის ზოგადობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყველაფრის სწავლა შეიძლება; 2. მიზანდასახულობა: სწავლა მიზნობრივად მომართული აქტივობაა, მისი მთავარი დამნიშნულება და მიზანი ბიოლოგიურად სასიცოცხლო ძალების გაგარჯიშებასა, განვითარებასა და განმტკიცებაში მდგომარეობს; 3. სამოქმედო ძალების შინაგანი იმპულსის ზეგავლენით გამოწვევა: სწავლისათვის საჭირო ძალები „ფუნქციური ტენდენციის“ ზეგავლენით აღიგზნება, მოქმედების ძალები თვითონ შეიცავენ აქტივობის ტენდენციას და თავისი რეალიზაციისკენ ისწრაფვიან; 4. სასწავლო მასალით სწავლის დეტერმინაცია: სწავლას სავარჯიშო მასალა გარედან ეძლევა, განსაკუთრებით, „სწავლის ხანად“ წოდებულ პერიოდში. ამ თვალსაზრისით, სწავლა გარემოდან განიცდის ზეგავლენას, მაგრამ სამოქმედო იმპულსს იგი „ფუნქციური ტენდენციის“ წიაღიდან იღებს; 5. ს. შეიძლება იყოს სხვა ქცევის თანმხლები ეფექტიც: მაგ., თამაშის მიზანი გართობაა, მაგრამ ამ პროცესში მოთამაშე ბავშვი ამავე დროს რაღაცას სწავლობს, ცოდნა-ჩვევას იძენს.

სწორი პასუხის მეთოდი — იხ. დასწავლის მეთოდები.

სწავლა — სუბიექტის მიმართულობა რაიმე მიზნის განხორციელებაშია, როცა გრძნობითი ტონითაა შეფერილი. ხასიათდება: შინაგანი დაძაბულობით, ძალთა მობილიზაციით, დინამიკურობით, აზროვნებისა და ნებულობის გამოყენებით, რაც მას ინტელექტუალურ გრძნობათა ჯგუფს აკუთვნებს. მაგრამ ზოგი ფს-გი მაგ., ფ. ლერში სსს „ენდოთიმური საფუძვლებიდან“ მომდინარე ლტოლვათა /Trieb/ ჯგუფს აკუთვნებს, რიც დაკავშირებულია „სიცოცხლის გრძნობასთან“, „თვითგრძნობასთან“ და მიმართულობის გრძნობასთან, მაგრამ ამ თვალსაზრისით ს. არაჯნობიერი ინსტინქტური ბუნების ფენომენი გამოვა და არა ინტელექტუალური გრძნობა.

სხვათა დაკვირვების მეთოდი — სხვისი სულიერი ცხოვრება უშუალოდ კი არ გვეძლევა, არამედ შუალობით, გამომხატველი მოძრაობის სახით. ამიტომ სხვისი სულიერი ცხოვრების შემეცნების მიზნით მიმართავენ „გამომხატველ მოძრაობებზე“ /მიმიკა, პანტომიმიკა/ დაკვირვებას და მათ დაწვრილებით აღწერენ. გარდა დაკვირვებისა გამომხატველ მოძრაობებზე, მიმართავენ აგრეთვე გამოკითხვის მეთოდსაც, ე. წ. ექსპლორაციას და ამ მონაცემების საფუძველზე ცდილობენ ჩაწვდენ მეორე ადამის სულიერ ცხოვრებას, ად-ზე ასეთ დაკვირვებას ს. დ. მ. ეწოდება იგი ფს-გიური დაკვირვების მეორე სახეა /პირველია თვითდაკვირვება/.

სხეულის აგებულების ტიპები — სხეულის აგებულების ტიპური სახეების დადგენის მრავალი ცდიდან ყველაზე გავრცელებულად ე. კრეჩმერის

/1921/ და ვ. შელდონის /1940/ ითვლება კრეჩმერმა აღწერა ს. აის სამი ძირითადი ტიპის ჰაბიტუსი, სხეულის მორფოლოგიური ნიშნების მიხედვით: 1. პიკნიკური, 2. ასთენიური /ლეპტოზომური/ და 3. ათლეტური. ყოველი მათგანის ფიზ. აგებულებას კრეჩმერმა შესაფერისად განსხვავებული ფს-კური წყობა, ხასიათი და ტემპერამენტი შეუფარდა. სხეულის ტიპის დიაგნოზი კრეჩმერს გამოაქვს სხეულის ორგანოების და მათი ურთიერთმართების გაზომვის მეტრული ინდექსით. 1. პიკნიკური ტიპი – ფიზ. აგებულება: ტანად საშუალო, სხეულის ნაკვთების მოხაზულობა – დამრგვალებული, კისერი მოკლე, გულ-მკერდი გაშლილი, კუნთოვანი, მუცელი წამოწეული და ჩამოშვებული, კიდურები მოკლე, მიდრეკილია სიმსუქნისაკენ. ფს-კური წყობა: კონტაქტური, მხიარული, გულთბი, კატომოცვარეექსტრავერტული /იხ. /. 2. ასთენიური ტიპი – ფიზ. აგებულება: ტანად მაღალი, ხმელი, სახე დაგრძელებული, კვერცხის ფორმის, ფერმკრთალი, ვიწრო და ჩავარდნილი გულ-მკერდი, ვიწრო მხარ-ბეჭი, მუცელი შეწეული, კუნთოვანი სისტემა ნაკლებად განვითარებული, წვრილი და გრძელი კიდურები ფს-კური წყობა: თავშეკავებული, ეჭვიანი, მუდამ დაღვრემილი, საკუთარ განცდებში ჩაძირული, ინტროვერტული. /იხ. / 3. ათლეტური ტიპი – ფიზიკური აგებულება: მხარ-ბეჭი და გულ-მკერდი გაშლილი, მაღალი, კისერზე ძლიერი თავი, სახე და სხეული ძვლოვანი, მკვეთრად განვითარებული კუნთოვანი სისტემა ფს-კური წყობა: ამტანი, მოუქნელი, ახასიათებს მძიმე წარმოშობის აფექტები, გაძნელებული რეაქციები.

ჯანმრთელ ადამებში, კრეჩმერის მიხედვით, პიკნიკურ ფიზ. აგებულებას შეესატყვისება ციკლოთიმიკური ტემპერამენტი და ხასიათი, ასთენიურ აგებულებას – შიზოთიმიკური ტემპერამენტი, ათლეტურს – იქსოთიმიკური /ვისკოზური/ ტემპ. და ხასიათი, ფს-კური დაავადების თვალსაზრისით, პიკნიკები ავადდებიან ციკლოფრენიით, ასთენიკები – შიზოფრენიით და ათლეტები – ეპილეფსიით.

ჯანმრთელ ადამთა და სულიერად დაავადებულთა მოსაზღვრე მდგომარეობას /ნევროზები და ფსიქოპათიები/ შეესატყვისება: პიკნიკურ სხ. აგებულებას – ციკლოიდური ფს-კური წყობა, ასთენიურ სხ. აგებულებას – შიზოიდური ფს-კური წყობა. /იხ. ციკლოიდი; შიზოიდი/.

3. შელდონმა აღწერა სხეულის აგებულების სამი ტიპი: 1. ენდომორფული, – კორელაციურ დამოკიდებულებაშია ვისცეროტონიკურ ტემპერამენტთან. შეესატყვისება სხეულის აგებულების „პიკნიკურ“ /კრეჩმერი/ ტიპს.

2. ეკტომორფული, – კორელაციურ დამოკიდებულებაშია „ცერებროტონიკურ“ ტემპერამენტთან. შეესატყვისება სხეულის აგებულების ასთენიკურ ტიპს /კრეჩმერი/.

3. |მეზომორფული, - კორელაციურ დამოკიდებულებაშია „სომატო-ტონიკურ“ ტემპერამენტთან. შეესატყვისება სხეულის აგებულების ათლე-ტურ ტიპს /კრეჩმერი/.

გარდა ამ სამი ძირითადი ტიპისა, შელდონმა გამოყო სხეულის აგებულების კიდევ მეორეული მომენტები: ასეთებია: სხეულის დისპლასტიკური ფორმა d-ინდექსი; სპეციფიკური სქესობრივი /geschlecht/-ინდექსი; ზედაპირული, კანის საფარის, /ტექსტორალური/ t-ინდექსი; ძირითადი კომპონენტებისა და მეორეული მომენტების ურთიერთთან კომბინაცია ჯმნის სხეულის აგებულების სხვადასხვა შერეულ სახეებს და ტიპებს /იხ. ტემპერამენტი; კონსტიტუცია/.

ტ

ტაბუ /პოლინეზ-აკრძალვა/ - წინაისტორიული, ტოტემურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების წესი, რაც უკრძალავს თავის წევრებს ზოგიერთ საგანს შეეხოს ხელით, შეხედოს, წარმოთქვას მისი სახელი ასეთი საგანი შეიძლება იყოს ად-ნის პიროვნება, ცხოველი, ფრინველი, ან უსულო საგანი - ქვა, ხე და ყველაფერი ის, რაც ტოტემური საზოგადოების რწმენით უწმინდური მანე ძალის მფლობელი და მატარებელია. სულიერ და უსულო საგანთა გარდა ტა შეიძლება დაედოს რაიმე საქმეს, ქცევის ფორმას, ზნე-ჩვეულებას და, საზოგადოდ, ცხოვრებისა და სამყაროს ყოველგვარ მოვლენას, რასაც პრიმიტიული ად-ნის „მაგიური აზროვნება“, არაკეთილისმყოფლად მიიჩნევდა. ეს საგნები და მოვლენები ტაბუდადებული /ტაბუირებული/, ე. ი. აკრძალული საგნები და მოვლენები შეიძლებოდა ტა გამოეცხადებინათ სიკოცხლის დამცველ, დადებით, მანა-ძალის შემცველი საგნისათვისაც, ასეთი ძალისადმი პატივისცემისა და მისი ღვთაებრიობის წინაშე მოწიწებისა და შიშის ნიშნად.

ტ-ს დარღვევა დიდ დანაშაულად ითვლებოდა გვარის წინაშე. დამნაშავეს თუ სიკვდილით დასჯა ასცდებოდა, „განწმენდის“ რიტუალის გავლა /მსხვერპლის შეწირვა/ მოუწევდა. ტაბუს დამრღვევი მხოლოდ „განწმენდის“ შემდეგ შეიძლებოდა კვლავ საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი გამხდარიყო.

კა ცვათვერტი გამოყოფს ტ-ს სამ სახეს: 1. უარყოფითს - მის /ტაბუს საგნის/ შესახებ მხოლოდ ცუდი უნდა თქვას; 2. დადებითს - მხოლოდ კარგი უნდა თქვას; 3. გამორიცხულს - მასზე ლაპარაკი არ შეიძლება.

ტოტემიზმის ეგზოგამურ პერიოდში მკაცრად იყო რეგლამენტირებული ზოგი საზოგადოებრივი მოვლენა, მაგ., ქორწინების წესი, აკრძალულია ინცესტი, მასზე | ტაბუა დადებულია